

ПЛЕНУМ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

26 грудня 2011 року

м. Київ

№ 18

Про деякі питання практики
застосування Господарського
процесуального кодексу України
судами першої інстанції

Із змінами і доповненнями, внесеними
постановами пленуму Вищого господарського суду України
від 23 березня 2012 року № 3,
від 17 жовтня 2012 року № 10,
від 16 січня 2013 року № 2,
від 16 січня 2013 року № 3,
від 21 лютого 2013 року № 7,
від 29 травня 2013 року № 9,
від 17 грудня 2013 року № 13,
від 10 липня 2014 року № 6,
від 24 листопада 2014 року № 2,
від 5 березня 2015 року № 3,
від 16 грудня 2015 року № 2,
від 14 липня 2016 року № 7

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" пленум Вищого господарського суду України **постановляє:**

З метою забезпечення однакового і правильного застосування Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК) дати господарським судам України такі роз'яснення.

1. Учасники судового процесу.

1.1. До складу учасників судового процесу входять сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених ГПК, зокрема, судові експерти, перекладачі, посадові особи чи інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи (стаття 18 ГПК).

Учасниками судового процесу у справах про банкрутство є особи, визначені Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

1.2. З усіх учасників судового процесу лише сторони, треті особи і прокурор, який бере участь у процесі, наділені правом заявити відвід судді за наявності підстав та в порядку, зазначених у статті 20 ГПК, у тому числі у випадку, коли суддя бере участь у новому розгляді справи в разі скасування рішення, ухвали, прийнятих ним чи за його участю.

1.2.1. Сторони, треті особи або прокурор можуть заявити відвід лише тим суддям, які беруть участь у розгляді конкретної справи, а не всім взагалі суддям того чи іншого господарського суду; заявлення відводу голові господарського суду чи його заступнику можливе лише у разі прийняття ними справи до свого провадження.

Не є підставами для відводу суддів заяви, які містять лише припущення про існування відповідних обставин, не підтверджених належними і допустимими доказами, а також наявність скарг, поданих на суддю (суддів) у зв'язку з розглядом даної чи іншої справи, обставини, пов'язані з прийняттям суддями рішень з інших справ.

За імперативним приписом частини четвертої статті 20 ГПК відвід повинен заявлятися у письмовій формі. Якщо відвід заявлено усно, господарський суд має запропонувати заявникові викласти його у письмовій формі (за необхідності надавши йому потрібний для цього час), а в разі відмови від заявлення відводу в такій формі - продовжити розгляд справи по суті із зазначенням про це в протоколі судового засідання.

1.2.2. Питання про відвід судді вирішується судом у тому складі, який розглядає справу. Отже, якщо справа розглядається суддею одноособово, відповідне питання вирішується саме цим суддею у нарадчій кімнаті.

У такому ж порядку вирішується питання про самовідвід суддів.

Форми заявлення самовідводу судді процесуальним законом не передбачені. Отже, достатнім є зазначення про це у відповідній ухвалі, винесеній згідно з частиною п'ятою статті 20 ГПК та з урахуванням вимог статті 86 названого Кодексу.

У разі колегіального розгляду справи винесенню ухвали може передувати відповідна письмова заява судді з наведенням мотивів самовідводу.

1.2.3. Задоволення заяви про відвід судді повинно обґрунтовуватися посиланням на обставини, про які йдеться в частині першій статті 20 ГПК, із зазначенням та поданням доказів, які їх підтверджують.

1.2.4. За змістом частини першою статті 20 ГПК суддя, який брав участь в розгляді справи, не може брати участі в новому розгляді справи у разі скасування рішення, ухвали, постанови (у справі про банкрутство), прийнятої за його участю, або у перегляді прийнятих за його участю рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами.

(абзац перший підпункту 1.2.4 підпункту 1.2 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. N 3)

У застосуванні цієї норми процесуального права господарським судам необхідно враховувати таке.

У разі скасування апеляційною або касаційною інстанціями ухвал місцевого господарського суду визначення суддів або колегії суддів для розгляду справ здійснюється з урахуванням наведеного у підпункті 2.3.43 пункту 2 Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 N 30 (з подальшими змінами).

(абзац третій підпункту 1.2.4 підпункту 1.2 пункту 1 у редакції постанови пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. N 9, із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. N 7)

Скасування рішення, прийнятого по суті справи з прийняттям нового рішення, не може вважатися підставою для відводу судді, який приймав скасоване рішення і вчиняє процесуальні дії у цій справі на стадії виконання нового судового рішення, зокрема, здійснює розгляд скарги на дії (бездіяльність) органу Державної виконавчої служби, заяви про відстрочку, розстрочку, зміну способу виконання судового рішення, визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, тощо.

1.2.5. Право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, оскільки статтею 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини закріплено основні процесуальні гарантії, якими може скористатися особа при розгляді її позову в національному суді і до яких належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Водночас згідно з частиною третьою статті 22 ГПК сторони (так само як і інші учасники судового процесу) зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів другої сторони, вживати заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи. Тому слід розцінювати як зловживання учасником судового процесу своїми процесуальними правами, зокрема, подання ним другої і наступних заяв про відвід судді (суддів) господарських судів з одних і тих самих підстав (у тому числі з викладенням відповідної заяви в іншій стилістичній формі), або, хоча й з інших підстав, ніж у первісній заяві, але з таких, що з урахуванням обставин справи були або мали бути відомі заявникові під час подання ним первісної заяви, і, отже, повинні були зазначатися саме в ній.

Якщо спір вирішується (справа розглядається) колегіально, то відповідним зловживанням процесуальними правами може вважатися послідовне заявлення відводів суддям, що входять до складу відповідної колегії, з одних і тих самих підстав, хоча первісну заяву про відвід одного з цих суддів з тих же підстав залишено без задоволення.

У таких випадках суд не позбавлений права, відмовивши в задоволенні наступної заяви (клопотання), продовжити розгляд справи, в якій заявлено такий відвід, із зазначенням про це в протоколі судового засідання та в описовій частині

судового рішення з наведенням в останньому відповідних мотивів; додатково ухвала як окремий процесуальний документ у такому разі не виноситься.

1.2.6. У випадку надходження заяви про відвід судді після закінчення розгляду справи (проголошення рішення або ухвали, якою закінчується розгляд справи) така заява з відміткою про дату і точний час її надходження приєднується до матеріалів справи без її розгляду. Зазначена відмітка робиться відповідальним працівником канцелярії суду.

1.3. Господарський суд за клопотанням сторони або за своєю ініціативою має право до прийняття рішення залучити до участі у справі іншого відповідача, якщо у спірних правовідносинах він виступає або може виступати як зобов'язана сторона.

Заміна первісного відповідача належним відповідачем допускається лише за згодою позивача, яка має бути викладена в його письмовій заяві чи зафіксована в протоколі судового засідання. Якщо ж такої згоди не надано, то господарський суд у залежності від конкретних обставин справи вчиняє одну з таких дій: 1) розглядає справу в межах заявлених позовних вимог і відмовляє в позові, оскільки відповідач не є належним; 2) залучає до участі у справі з власної ініціативи іншого відповідача згідно з частиною першою статті 24 ГПК. При цьому в останньому із зазначених випадків: господарський суд зобов'язує позивача згідно з частиною другою статті 56 ГПК надіслати відповідачу копії позовної заяви та доданих до неї документів, а в разі невиконання цього обов'язку у встановлений судом строк залишає позов без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

(абзац другий підпункту 1.3 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3)

Ухвали про залучення іншого відповідача чи заміну неналежного відповідача не можуть бути оскаржені в апеляційному та у касаційному порядку.

У разі якщо заява (клопотання) про залучення іншого відповідача або про заміну відповідача залишається судом без задоволення, то ухвала з цього приводу не виноситься, а про відхилення відповідної заяви (клопотання) зазначається в описовій частині рішення суду або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Стаття 24 ГПК не зобов'язує господарський суд задовольняти клопотання сторони про залучення до участі у справі іншого відповідача. Проте відхилення такого клопотання і задоволення позову за рахунок неналежного відповідача можуть бути підставою для скасування рішення згідно з пунктом 3 частини третьої статті 104 ГПК.

Якщо у розгляді справи господарським судом буде з'ясовано, що іншим або належним відповідачем у ній мала б бути особа, яка згідно з процесуальним законом не може бути учасником судового процесу в господарському суді, а позивач наполягає на розгляді відповідної справи саме господарським судом, останній не вправі ні залучити відповідну особу до участі у справі, ані припинити провадження в ній, а повинен розглянути справу стосовно того відповідача, якому пред'явлено позовну вимогу, та прийняти рішення по суті справи (в тому числі про відмову в позові, якщо відповідач є неналежним).

1.4. За приписом статті 25 ГПК у разі, зокрема, реорганізації суб'єкта господарювання у відносинах, щодо яких виник спір, господарський суд залучає до участі у справі його правонаступника. Господарським судам необхідно враховувати, що сама лише зміна найменування юридичної особи не означає її реорганізації, якщо при цьому не змінюється організаційно-правова форма даної особи. Зміна типу акціонерного товариства з приватного на публічне не є його реорганізацією (стаття 5 Закону України "Про акціонерні товариства"). Водночас зміна найменування юридичної особи тягне за собою необхідність у державній реєстрації змін до установчих документів, порядок проведення якої викладено у статті 29 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців". У разі коли така зміна сталася у процесі вирішення спору господарським судом, про неї обов'язково зазначається в описовій частині рішення (при цьому у мотивувальній частині, за необхідності, також зазначається нове найменування учасника судового процесу - наприклад, у разі задоволення позову до нього) або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Якщо ж зміна найменування юридичної особи пов'язана зі зміною організаційно-правової форми юридичної особи (статті 104 - 108 Цивільного кодексу України), то йдеться про її реорганізацію, що потребує вчинення господарським судом процесуальної дії, зазначеної в частині третій статті 25 ГПК; крім того, про винесення відповідної ухвали зазначається в описовій частині рішення, прийнятого по суті справи.

Зазначеною статтею ГПК передбачено процесуальне правонаступництво у зв'язку не лише зі смертю (оголошенням померлою) фізичної особи та реорганізацією суб'єкта господарювання, а й в інших передбачених законом випадках, у тому числі заміни кредитора або боржника у зобов'язанні (статті відповідно 512 і 520 Цивільного кодексу України). У разі заміни кредитора в зобов'язанні не в повному обсязі (у подільному зобов'язанні; в разі передачі новому кредитору права на стягнення неустойки окремо від передачі прав вимоги за основним зобов'язанням тощо) новий кредитор є правонаступником первісного кредитора лише в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу відповідних прав якщо інше не встановлено договором або за законом (стаття 514 Цивільного кодексу України); при цьому якщо правонаступником заявляються відповідні вимоги, то вважається, що позов подано кількома позивачами (стаття 23 ГПК). Процесуальне правонаступництво в розумінні статті 25 ГПК допускається на будь-якій стадії судового процесу, включаючи стадію виконання судового рішення, і здійснюється господарським судом без виклику сторін у справі, якщо їх явка не зумовлена необхідністю з'ясування судом певних обставин, але з повідомленням сторін, оскільки інше суперечило б приписам частини другої статті 22 ГПК стосовно прав сторін у судовому процесі.

(абзац третій підпункту 1.4 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3, від 29.05.2013 р. N 9)

Про здійснену заміну учасника судового процесу обов'язково зазначається в описовій частині рішення суду, прийнятого по суті справи, навіть якщо раніше про це вже йшлося у відповідній ухвалі.

Процесуальне правонаступництво фізичних осіб має свої особливості. Стосовно фізичних осіб - підприємців та учасників корпоративних відносин, що є сторонами у справах або третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, таке правонаступництво можливе за одночасної наявності двох умов: по-перше, коли відповідні правонаступники мають аналогічний правовий статус (зокрема, фізичних осіб - підприємців чи учасників корпоративних відносин), і, по-друге, існування даного статусу на момент вирішення господарським судом питання про процесуальне правонаступництво: сама лише можливість виникнення процесуального правонаступництва в майбутньому (наприклад, через передбачуване успадкування майна та виникнення у іншій особі в зв'язку з цим корпоративних прав) не може братися господарським судом до уваги.

У разі відсутності відповідних умов при вибутті фізичної особи зі спірних правовідносин провадження у справі підлягає припиненню на підставі пункту 6 частини першої статті 80 ГПК (а не пункту 1 частини першої цієї статті).

Що ж до громадян - третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, то для їх процесуального правонаступництва додержання згаданих умов не є обов'язковим.

1.5. У процесі вирішення господарським судом спору між позивачем і відповідачем третя особа може вважати, що саме їй належить право на предмет спору. З метою захисту свого права така особа може звернутися до господарського суду, який розглядає справу, з заявою про вступ у справу як третя особа з самостійною вимогою на предмет спору. Вступ цієї особи у справу можливий на будь-якій стадії провадження зі справи в місцевому господарському суді, але до прийняття ним рішення. Про прийняття позовної заяви та вступ третьої особи у справу виноситься ухвала.

Вступ у справу третьої особи, яка має самостійні вимоги на предмет спору, можливий тільки на підставі її позовної заяви, що повинна відповідати вимогам статей 54 - 57 ГПК, а не за клопотанням сторін, прокурора або з ініціативи господарського суду (стаття 26 ГПК). Питання про прийняття такої заяви, відмову в її прийнятті або про її повернення вирішується на загальних підставах згідно зі статтями 61 - 63 ГПК. Зокрема, дійшовши висновку про те, що у відповідній заяві не зазначено обставин, на яких ґрунтується вимога третьої особи, та/або доказів, що підтверджують ці обставини, суд повертає заяву на підставі пункту 3 частини першої статті 63 названого Кодексу. Якщо ж така третя особа звертається з позовом, вимоги за яким не є тотожними вимогам за первісним позовом (наприклад, про визнання недійсним договору, тоді як первісний позов стосується стягнення заборгованості за тим же договором), позов третьої особи може бути повернуто на підставі пункту 5 частини першої статті 63 ГПК, оскільки третя особа може бути допущена до участі у справі лише тоді, коли її самостійна вимога стосується предмета спору між позивачем і відповідачем у справі.

(абзац другий підпункту 1.5 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3)

У разі прийняття зазначеної заяви розгляд справи, а відтак і перебіг строку вирішення спору починається спочатку - від дати винесення відповідної ухвали.

1.6. ГПК передбачає можливість участі в судовому процесі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог, на предмет спору, якщо рішення господарського суду зі спору може вплинути на права та обов'язки цієї особи щодо однієї із сторін (стаття 27 ГПК). Така третя особа виступає в процесі на стороні позивача або відповідача - у залежності від того, з ким із них у неї існують (або існували) певні правові відносини.

Відповідно до статті 27 ГПК така третя особа може бути залучена до участі у справі за її заявою, а також за клопотанням сторін, прокурора. З підстав, зазначених у третьому і четвертому реченнях частини першої згаданої статті, господарський суд залучає певну особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, й за відсутності згаданих заяви чи клопотання. У будь-якому разі судом виноситься з даного питання ухвала з обов'язковим зазначенням у ній, на стороні кого (позивача чи відповідача) залучається ця третя особа.

(абзац другий підпункту 1.6 пункту 1 у редакції постанови пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. N 3, із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

Згідно зі статтею 21 ГПК сторонами у судовому процесі - позивачами і відповідачами - можуть бути підприємства та організації, зазначені у статті 1 цього Кодексу. Це правило встановлено лише для сторін в судовому процесі і не стосується третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Отже, такими особами можуть бути і громадяни, які не мають статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Питання про допущення або залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі вирішується ухвалою суду про прийняття позовної заяви до розгляду (із зазначенням про це в ухвалі про порушення провадження у справі) або під час розгляду справи, але до прийняття господарським судом рішення, з урахуванням того, чи є у цієї особи юридичний інтерес у даній справі. Саме лише зазначення в позовній заяві та/або у вступній частині судового рішення певного підприємства чи організації як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, без вирішення судом питання щодо її допущення або залучення до участі у справі не надає їй відповідного процесуального статусу.

Що ж до наявності юридичного інтересу у третьої особи, то у вирішенні відповідного питання суд має з'ясувати, чи буде у зв'язку з прийняттям судового рішення з даної справи таку особу наділено новими правами чи покладено на неї нові обов'язки, або змінено її наявні права та/або обов'язки, або позбавлено певних прав та/або обов'язків у майбутньому.

Ухвали про залучення до участі у справі третіх осіб або їх вступ у справу оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку не підлягають.

Процесуальний закон не обмежує можливості допущення особи до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на

підставі її заяви про вступ у справу в процесі повторного розгляду останньої в апеляційному порядку, а також залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, до участі у справі за клопотанням сторони, прокурора або з ініціативи апеляційного господарського суду; відповідні дії можуть мати місце до прийняття апеляційною інстанцією судового рішення зі справи.

Не можуть бути третіми особами у справі відокремлені підрозділи юридичних осіб. Водночас вони можуть на загальних підставах виступати в судовому процесі від імені відповідних юридичних осіб за наявності належних повноважень (частина четверта статті 28 ГПК).

1.7. Відповідно до чинного законодавства, зокрема, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України "Про господарські товариства", "Про акціонерні товариства", "Про банки і банківську діяльність", юридичні особи для здійснення своїх функцій мають право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які не є юридичними особами.

Коло повноважень відокремленого підрозділу юридичної особи стосовно здійснення у господарському суді повноваження сторони у справі від імені цієї особи визначається установчими документами останньої, положенням про відокремлений підрозділ, яке затверджено юридичною особою, або довіреністю, виданою нею ж у встановленому порядку керівникові цього підрозділу. При цьому слід мати на увазі, що стороною у справі є юридична особа, від імені якої діє відокремлений підрозділ, і рішення приймається саме стосовно підприємства чи організації - юридичної особи, але в особі її відокремленого підрозділу, наприклад: "Стягнути з підприємства "А" в особі його відокремленого підрозділу - філії N 1 на користь організації "Б" в особі її N-ської філії таку-то суму".

(абзац другий підпункту 1.7 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

Якщо відокремлений підрозділ уповноважений звертатися до господарського суду з позовом від імені юридичної особи, то таке ж право має прокурор за місцезнаходженням цього підрозділу.

Необхідно також враховувати, що саме лише зазначення в установчих документах чи положенні про наявність у відокремленого підрозділу права представляти юридичну особу в суді (господарському суді) не свідчить про надання такому підрозділові відповідних повноважень та визначення їх кола.

(підпункт 1.7 пункту 1 доповнено новим абзацом четвертим згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. N 3, у зв'язку з цим абзац четвертий вважати абзацом п'ятим)

У разі коли позов подано за місцем знаходження відокремленого підрозділу юридичної особи і судом з'ясовано відсутність у такого підрозділу повноважень щодо представництва юридичної особи, справа згідно з частиною першою статті 17 ГПК підлягає передачі за відповідною територіальною підсудністю за місцезнаходженням юридичної особи. А якщо в межах територіальної підсудності

даного господарського суду знаходиться інший відокремлений підрозділ юридичної особи, уповноважений представляти останнього в господарському суді, то суд залучає такий підрозділ до участі у справі на підставі та в порядку, передбаченому частиною першою статті 24 ГПК.

(абзац п'ятий підпункту 1.7 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

1.8. Відповідно до частин п'ятої, шостої статті 28 ГПК громадяни можуть вести свої справи в господарському суді особисто або через представників, повноваження яких підтверджуються нотаріально посвідченою довіреністю, або, якщо представником є адвокат, - ордером з доданим до нього договором чи засвідченим сторонами цього договору витягом з нього, в якому зазначено повноваження адвоката, або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної допомоги. Статус громадянина як суб'єкта підприємницької діяльності підтверджується відповідною випискою з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, а його особа - паспортом або іншим відповідним документом. При цьому довіреність, видана громадянином - суб'єктом підприємницької діяльності, також має бути нотаріально посвідченою.

(підпункт 1.8 пункту 1 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. N 10, від 10.07.2014 р. N 6)

1.9. Згідно зі статтею 30 ГПК в судовому процесі, у тому числі в справах про банкрутство, можуть брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних чи інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи.

У частині першій зазначеної статті ГПК йдеться про можливість участі в судовому процесі лише посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, тобто осіб, зв'язаних з відповідними підприємствами (установами, організаціями, органами) трудовими відносинами на основі трудового договору (контракту). Тому якщо певна фізична особа (громадянин) не є посадовою особою чи іншим працівником підприємства (установи, організації, органу), в тому числі в разі, якщо зазначені відносини припинилися до моменту вирішення спору господарським судом, то вона не підпадає під дію відповідної норми ГПК.

Господарський суд вправі викликати зазначених осіб як у процесі попередньої підготовки справи до розгляду (пункт 8 статті 65 ГПК), так і під час її розгляду (пункт 1 частини першої та частина третя статті 77 ГПК).

Господарським судам необхідно враховувати, що зазначені в статті 30 ГПК особи не мають статусу представників сторін або інших учасників судового процесу (якщо їх не уповноважено на це відповідно до статті 28 названого Кодексу), і тому, зокрема, можуть викликатися судом для дачі пояснень незалежно від участі в даному судовому процесі тих підприємств, установ, організацій і органів, працівниками яких є ці особи. Водночас ці особи самі є учасниками

судового процесу, і їх ухилення від участі в цьому процесі та від надання пояснень тягне за собою наслідки, передбачені, зокрема, пунктом 5 статті 83 ГПК.

Господарський суд може скористатися правом, наданим йому статтею 30 ГПК, для виклику відповідного спеціаліста з метою участі його в судовому процесі, якщо обставини справи свідчать про доцільність отримання роз'яснень (консультацій) спеціаліста з тих чи інших питань.

1.10. Статтею 31 ГПК передбачена участь в судовому процесі судового експерта, права, обов'язки і відповідальність якого визначаються цим Кодексом та Законом України "Про судову експертизу".

Сторони, треті особи чи прокурор, який бере участь у процесі, мають право заявити відвід судовому експерту з підстав та у порядку, передбачених частинами шостою і сьомою цієї ж статті ГПК. Питання про відвід судового експерта вирішується судом, який виносить з цього приводу ухвалу. Остання не підлягає оскарженню в апеляційному та у касаційному порядку.

Якщо відвід експерту заявлено після призначення судової експертизи та зупинення провадження у справі у випадку, зазначеному в другому реченні частини сьомої статті 31 ГПК, господарський суд поновлює провадження у справі, витребувавши матеріали справи з експертної установи або у особи, якій доручено проведення експертизи, і вирішує питання про відвід; у разі відхилення останнього матеріали справи надсилаються тій же установі або особі для продовження експертизи, а провадження у справі, за необхідності, зупиняється. Якщо ж заявником не обґрунтовано, що про підставу відводу експерта він дізнався лише після початку розгляду справи по суті, то заява про відвід розглядається після повернення матеріалів справи до суду та поновлення провадження у ній, і про результати розгляду цієї заяви зазначається в рішенні або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

1¹. Склад суду

1^{1.1}. За змістом частин першої і п'ятої статті 4⁶ ГПК у сукупності та взаємозв'язку з частиною третьою статті 2¹ цього Кодексу формування колегій суддів з розгляду конкретних справ здійснюється з використанням автоматизованої системи документообігу суду. При цьому згідно з підпунктом 3.1.7 пункту 3.1 названого Положення засади формування колегій суддів, у тому числі у призначенні колегіального складу суду першої інстанції, визначається зборами суддів відповідного суду.

Такі засади, з урахуванням норм Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та названого Положення, повинні визначатися в кожному місцевому господарському суді у формі рішення зборів цього суду, а їх вимоги мають неухильно дотримуватися у здійсненні правосуддя. При цьому не допускається визначення колегіального складу суду іншим складом цього ж суду (в тому числі суддею, який розглядав справу одноособово, діючи як суд).

(постанову доповнено пунктом 1¹ згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 05.03.2015 р. N 3)

2. Докази.

2.1. Згідно з частиною другою статті 4³ ГПК та статтею 33 ГПК кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу

своїх вимог і заперечень. Якщо подані сторонами та іншими учасниками судового процесу докази є недостатніми, господарський суд може за їх клопотанням чи за власною ініціативою витребувати в порядку підготовки справи до розгляду необхідні для цього письмові і речові докази, інші матеріали (пункти 3, 4, 6, 8 і 11 статті 65 ГПК), притому не лише від учасників судового процесу, а й від інших підприємств, установ, організацій, державних органів. У разі неможливості самостійно подати необхідні для розгляду справи докази сторона, прокурор, третя особа вправі звернутися до господарського суду, в тому числі й апеляційної інстанції, з клопотанням про витребування доказів; при цьому обґрунтування такої неможливості покладається на особу, що заявляє відповідне клопотання. Звертаючись з клопотанням про витребування доказів до суду апеляційної інстанції, заявник, з огляду на вимоги частини першої статті 101 ГПК, повинен також обґрунтувати неможливість подання цих доказів до місцевого господарського суду. Така неможливість може бути зумовлена, зокрема, тим, що: сторона (сторони) заявляла в місцевому господарському суді клопотання про витребування в інших осіб відсутніх у неї (них) доказів, але зазначеним судом таке клопотання не задоволено; на час прийняття рішення місцевим господарським судом заявникові не було і не могло бути відомо про існування відповідних доказів; докази з'явилися після розгляду справи судом першої інстанції.

Відповідне клопотання має заявлятися (подаватися) в письмовій формі.

Уповноваження господарським судом заінтересованої сторони на одержання необхідних доказів (частина п'ята статті 38 ГПК) полягає у видачі їй належним чином завіреної копії ухвали суду про витребування певних доказів із зазначенням у ній про зобов'язання особи, у якої знаходяться такі докази, надати їх заінтересованій стороні для наступного подання їх до суду. При цьому особа, у якої знаходяться відповідні докази, вправі вимагати від уповноваженої особи лише пред'явлення їй належним чином засвідченої ухвали суду, а не передачі їй цієї копії.

2.2. Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії (стаття 36 ГПК). Якщо документи, які мають значення для правильного вирішення спору, і підписи на них виготовлені стороною за допомогою будь-яких технічних засобів, то такі документи повинні прийматись господарським судом як письмові докази, досліджуватись та оцінюватись за загальними правилами ГПК.

Копії, які видаються органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та їх об'єднаннями усіх форм власності, повинні бути засвідчені з додержанням вимог пункту 5.27 Національного стандарту України "Державна уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. ДСТУ 4163-2003", затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 07.04.2003 N 55, а разі якщо інструкціями з діловодства, які діють у відповідних органах, підприємствах, установах і організаціях, встановлено додаткові вимоги щодо оформлення копій, - також і цих вимог.

**(абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 із змінами, внесеними
згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України
від 10.07.2014 р. N 6)**

Правила нотаріального засвідчення копій документів встановлюються чинним законодавством.

У разі невідповідності наданих суду копій документів згаданим вимогам вони не вважаються належними і допустимими доказами і не беруться судом до уваги у вирішенні спору.

Подані сторонами копії документів, виготовлені з використанням технічних засобів (фотокопії тощо), засвідчуються підписом особи, яка їх виготовила або яка перевірила їх на відповідність оригіналам, із зазначенням її прізвища, ініціалів та посади (якщо вона є посадовою особою) та з прикладенням печатки (за її наявності).

Якщо подані копії документів, у тому числі виготовлені з використанням технічних засобів, викликають сумніви, господарський суд може витребувати оригінали цих документів, у тому числі для огляду в судовому засіданні з наступним поверненням цих оригіналів особі, яка їх подала. Для перевірки достовірності поданих суду документів може бути призначено судову експертизу.

У випадку коли копії документів не засвідчені належним чином, але господарським судом при дослідженні витребуваних оригіналів документів з'ясовано відповідність копій цим оригіналам, то суд долучає копії до матеріалів справи, зазначивши про таку відповідність в описовій частині рішення або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи.

Якщо одним з учасників судового процесу подано засвідчені ним копії документів, а інший з цих учасників заперечує відповідність їх оригіналам, то господарський суд зобов'язаний витребувати такі оригінали для огляду у особи, яка їх подала.

2.3. Якщо стороною (або іншим учасником судового процесу) у вирішенні спору не подано суду в обґрунтування її вимог або заперечень належні і допустимі докази, в тому числі на вимогу суду, або якщо в разі неможливості самостійно надати докази нею не подавалося клопотання про витребування їх судом (частина перша статті 38 ГПК), то розгляд справи господарським судом може здійснюватися виключно за наявними у справі доказами, і в такому разі у суду вищої інстанції відсутні підстави для скасування судового рішення з мотивів неповного з'ясування місцевим господарським судом обставин справи; крім того, неподання позивачем витребуваних господарським судом матеріалів, необхідних для вирішення спору, тягне за собою правові наслідки у вигляді залишення позову без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

2.4. Подання письмових доказів, якщо їх не додано до позовної заяви чи до відзиву на неї, має здійснюватися:

або з супровідним листом через канцелярію суду;

або безпосередньо в судовому засіданні за резолюцією судді (із зазначенням про це в протоколі відповідного судового засідання, якщо про долучення доказів до справи стороною чи іншою особою, яка бере участь у справі, заявлено усне клопотання) та з подальшою їх реєстрацією в канцелярії суду.

У разі неподання оригіналів документів на вимогу суду справа розглядається за наявними доказами, оцінка яких здійснюється відповідно до вимог статей 32, 33, 43 ГПК.

2.5. Будь-які подані учасниками процесу докази (в тому числі, зокрема, й стосовно інформації у мережі Інтернет) підлягають оцінці судом на предмет належності і допустимості. Вирішуючи питання щодо доказів, господарські суди повинні враховувати інститут допустимості засобів доказування, згідно з яким обставини справи, що відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування. Наприклад, чинним законодавством, що регулює відносини за договором перевезення вантажу, встановлено перелік документів-доказів, які є підставою для покладення на перевізника відповідальності за втрату, псування, пошкодження або недостачу вантажу. Отже, ніякі інші документи не можуть підтверджувати обставини, що є підставою для покладення на перевізника відповідальності за незбереження вантажу. Так само за змістом статті 10 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції" та статті 14¹ Закону України "Про торгово-промислові палати в Україні" єдиним належним доказом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), які мали місце на території проведення антитерористичної операції, як підстави звільнення від відповідальності за невиконання (неналежне виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-промислової палати України, тоді як інші документи не можуть вважатися доказами наявності таких обставин.

(абзац перший підпункту 2.5 пункту 2 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 р. N 2)

Що ж до належності доказів, то нею є спроможність відповідних фактичних даних містити інформацію стосовно обставин, які входять до предмета доказування з даної справи.

Суд обґрунтовує своє рішення лише тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Подані докази не можуть бути відхилені судом з тих мотивів, що вони не передбачені процесуальним законом.

2.5¹. Частиною першою статті 35 ГПК передбачено можливість звільнення від доказування перед судом обставин, які визнаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

У застосуванні відповідної норми господарським судам необхідно враховувати таке.

Визнання обставин може здійснюватися учасниками судового процесу:

- в письмовій формі шляхом зазначення про таке визнання у позовній заяві, відзиві на позовну заяву, поданих суду заяві, клопотанні, листі тощо;

- в усній формі під час надання суду усних заяв, клопотань і пояснень; у такому разі про визнання обставин зазначається у протоколі судового засідання. За необхідності суд може зажадати від учасника судового процесу подання відповідної заяви, клопотання, пояснення в письмовій формі.

Про визнання обставин може свідчити й зміст поданих суду письмових документів: претензій та відповідей на них, листів та інших письмових звернень

учасників судового процесу один до одного (наприклад, лист, надісланий у відповідь на претензію, в якому зазначається про повне або часткове визнання заявленої до стягнення заборгованості).

Сама лише відсутність заперечень учасника судового процесу щодо тих чи інших обставин (наприклад, неподання відзиву на позовну заяву) не свідчить про визнання ним таких обставин: "мовчазне" визнання обставин зі змісту процесуального закону не впливає.

Не передбачено законом й можливості відмови учасника судового процесу від раніше здійсненого ним визнання обставин.

Визнання обставин учасниками судового процесу не є для господарського суду обов'язковим та остаточним. Суд може не прийняти такого визнання, якщо:

- визнана обставина викликає сумнів у її достовірності, тобто у тому чи відповідає вона дійсності, оскільки не узгоджується з іншими обставинами, вже з'ясованими в тій же справі, або такими, що мають для останньої преюдиціальне значення;

- сумнівною є добровільність визнання певних обставин, оскільки воно вчинене даним учасником судового процесу під впливом помилки, обману або ж погрози чи насильства, інших протиправних дій.

За наявності відповідних сумнівів суд вправі зажадати від учасників судового процесу доведення обставин за загальними правилами статей 4³, 32 - 34 ГПК.

Обставини, визнані учасниками судового процесу і відображені в судових рішеннях, є преюдиціальними в розумінні частини третьої статті 35 ГПК (див. підпункт 2.6 цього пункту).

(пункт 2 доповнено підпунктом 2.5¹ згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

2.6. Не потребують доказування преюдиціальні обставини, тобто встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, - при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. При цьому не має значення, в якому саме процесуальному статусі виступали відповідні особи у таких інших справах - позивачів, відповідачів, третіх осіб тощо.

Преюдиційне значення для господарського суду має й вирок суду в кримінальному провадженні або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, якщо господарський суд розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльність особи, щодо якої ухвалений вирок або постанова суду, і лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою.

(абзац перший - третій підпункту 2.6 пункту 2 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13,

замінено двома абзацами згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6, у зв'язку з цим абзаци четвертий - восьмий вважати відповідно абзацами третім - сьомим)

Преюдиціальне значення процесуальним законом надається саме обставинам, встановленим судовими рішеннями (в тому числі в їх мотивувальних частинах), а не правовій оцінці таких обставин, здійсненій іншим судом.

(абзац третій підпункту 2.6 пункту 2 у редакції постанови пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

За змістом частини другої статті 35 ГПК та частини десятої статті 38 Закону України "Про третейські суди" обставини, встановлені рішенням третейського суду, не мають преюдиціального значення для господарського суду, в тому числі і у розгляді ним справи, в якій беруть участь ті самі сторони, що й у третейському провадженні.

(абзац четвертий підпункту 2.6 пункту 2 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

Не надається преюдиціального значення також обставинам, зазначеним:

(абзац п'ятий підпункту 2.6 пункту 2 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

у скасованих судових рішеннях (а в разі часткового скасування таких рішень - у скасованих їх частинах);

у судових рішеннях касаційної інстанції, оскільки останню не наділено правом, зокрема, встановлювати або вважати доведеними обставини і вирішувати питання, пов'язані з доказуванням (частина друга статті 111⁷ ГПК), - за винятком випадків, коли касаційна інстанція, скасувавши рішення попередніх судових інстанцій, прийняла нове рішення на підставі встановлених ними обставин.

3. Подання позову, порушення провадження у справі і вирішення спору.

3.1. Відповідно до статей 1 і 2 ГПК господарський суд порушує справи за позовними заявами заінтересованих підприємств і організацій, у тому числі громадян, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, державних та інших органів, що звертаються до господарського суду у випадках, передбачених чинним законодавством України, а також прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах громадянина або держави. У встановлених законодавчими актами України випадках справу може бути порушено за заявою громадянина, який не є суб'єктом підприємницької діяльності. ГПК не надає органу управління права подавати до господарського суду позов в інтересах підпорядкованих йому підприємств і організацій, а також не наділяє господарський суд правом порушувати справу з власної ініціативи. Також ГПК не передбачено права однієї особи звертатися до господарського суду з позовними вимогами в інтересах іншої особи; в разі такого звернення в прийнятті позовної заяви слід відмовити на підставі пункту 1 частини першої статті 62 ГПК.

(абзац перший підпункту 3.1 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 2)

Місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи - підприємця визначається на підставі відомостей, внесених до Єдиного

державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців (стаття 17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців"); порядок доступу судів загальної юрисдикції до відомостей названого реєстру визначено відповідним Положенням, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 31.07.2013 N 1556/5 (з подальшими змінами).

(абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

У визначенні місця проживання інших фізичних осіб господарському суду слід враховувати приписи частини першої статті 29 та статті 379 Цивільного кодексу України, за якими відповідним місцем є житло, в якому фізична особа проживає постійно або тимчасово, а таким житлом є житловий будинок, квартира, інше жила приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них.

(абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 у редакції постанови пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 р. N 2)

Частиною шостою згаданої статті 29 Цивільного кодексу України передбачено, що фізична особа може мати кілька місць проживання.

(абзац четвертий підпункту 3.1 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 р. N 2)

Водночас громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до статті 58 Господарського кодексу України (частина перша статті 128 названого Кодексу).

Таким чином, у випадках, передбачених статтею 56 ГПК України, місцезнаходження (місце проживання) відповідача визначається за даними його державної реєстрації як суб'єкта господарювання.

Абзац сьомий підпункту 3.1 пункту 3 виключено

(абзац підпункту 3.1 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3, від 29.05.2013 р. N 9, від 17.12.2013 р. N 13,

виключено згідно з постановою пленуму

Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6)

3.2. Питання про прийняття позовної заяви вирішується суддею, який має право відмовити у її прийнятті у випадках, передбачених статтею 62 ГПК. Перелік підстав відмови в прийнятті позовної заяви, встановлений частиною першою цієї статті, є вичерпним. ГПК не передбачає права судді на таку відмову з тих мотивів, що позов поданий до підприємства або організації, які не є належними відповідачами з такого спору: якщо ці обставини виявлено в процесі розгляду справи, позов задоволенню не підлягає.

На підставі пункту 1 частини першої статті 62 ГПК суддя відмовляє у прийнятті позовної заяви, якщо спір непідвідомчий господарському суду, зокрема, коли його вирішення законодавством України віднесено до компетенції іншого

органу або заява взагалі не підлягає розглядові в судовому порядку (наприклад, про визнання недійсним листа, накладної, акта експертизи тощо).

3.3. Суд не вправі повернути позовну заяву на підставі пункту 3 частини першої статті 63 ГПК з мотиву неподання документів, що є доказами, або подання не засвідчених належним чином копій документів, оскільки позивач може їх подавати до закінчення розгляду справи.

3.4. Ціна позову про стягнення іноземної валюти визначається в іноземній валюті та національній валюті України відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову (пункт 4 частини першої статті 55 ГПК).

При визначенні ціни позову, поданого в іноземній валюті, необхідно виходити з тієї валюти, в якій провадились чи повинні бути проведені розрахунки між сторонами.

У разі подання позову про стягнення національної валюти України - еквіваленту іноземної валюти ціна позову визначається в іноземній або національній валюті України за офіційним курсом, визначеним Національним банком України, на день подання позову.

(абзац третій підпункту 3.4 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.12.2015 р. N 2)

За змістом згаданого припису пункту 4 частини першої статті 55 ГПК у разі подання до господарського суду позову про стягнення іноземної валюти обов'язковим є зазначення еквіваленту в національній валюті України (гривнях). Виходячи з останнього й визначається сума судового збору, що сплачується з позовної заяви: для нерезидентів - в іноземній валюті (за їх бажанням), для інших платників - у гривнях, у національній валюті. Однак якщо день подання позову не співпадає з днем сплати судового збору (збір сплачено раніше), то останній визначається з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти, встановленого Національним банком України саме на день сплати, а не на день подання позову (абзац другий - третій частини першої статті 6 Закону України "Про судовий збір").

(абзац четвертий підпункту 3.4 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.12.2015 р. N 2)

3.5. Недодержання вимог статей 54, 56 та пунктів 2 і 3 частини першої статті 57 ГПК щодо форми, змісту і додатків до позовної заяви тягне за собою наслідки, передбачені статтею 63 ГПК. Так, позовна заява підлягає поверненню без розгляду, якщо позивачем не вказано повне найменування сторін та їх поштових адрес, або позовну заяву підписано не уповноваженою належним чином особою чи особою, посадове становище якої не вказано, або прокурор не зазначив орган, уповноважений здійснювати відповідні функції держави у спірних відносинах, або позовна заява не підписана позивачем.

У застосуванні положень пункту 1 частини першої статті 63, а також пункту 1 частини першої статті 81 ГПК України у випадках, коли позовну заяву підписано особою, яка не має права її підписувати, слід мати на увазі таке.

Якщо господарський суд має сумніви стосовно наявності у особи, яка підписала позовну заяву, відповідних повноважень, він у процесі підготовки справи до судового розгляду витребує у позивача докази на підтвердження таких повноважень. У разі їх неподання суд виносить ухвалу про залишення позову без розгляду. Якщо позовну заяву підписано особою на підставі виданої їй довіреності, до заяви має бути додано оригінал або належно завірену копію такої довіреності. У разі коли до позовної заяви, підписаної представником позивача, не додано оригіналу або належно завіреної копії довіреності, але в цій заяві вміщено посилання на номер і дату довіреності, то господарський суд, приймаючи заяву до розгляду, витребує у позивача таку довіреність, а в разі її неподання виносить ухвалу про залишення позову без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

Наявність на позовній заяві факсимільного підпису означає, що вона не підписана особою, яка має право її підписувати, і підлягає поверненню. Такі ж наслідки настають, коли в позовній заяві відсутні відомості про прізвище та посаду керівника юридичної особи або до позовної заяви не додано належні документи на підтвердження повноважень особи, що підписала цю заяву як представник позивача в господарському суді (частини третя - шоста статті 28 ГПК), і на ці документи немає посилання в заяві.

Підставою для повернення позовної заяви є також відсутність викладу обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, та незазначення доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини. Господарський суд повертає позовну заяву, що не містить обґрунтованого розрахунку стягуваної чи оспорюваної суми, або такий розрахунок не додано до заяви.

Якщо у позовній заяві є посилання на докази, що підтверджують викладені обставини, але самі докази до позовної заяви не додані, таку заяву не можна повертати з посиланням на статтю 63 ГПК. У цьому випадку суддя у процесі підготовки справи до розгляду ухвалою витребує ці докази від позивача чи відповідача.

У разі коли до позовної заяви додано докази надсилання відповідачеві копії лише самої заяви, але відсутні докази надсилання йому копій доданих до неї документів, така заява підлягає поверненню на загальних підставах згідно з пунктом 6 частини першої статті 63 ГПК.

Не може вважатися належним доказом надіслання відповідачеві копії позовної заяви та доданих до неї документів проставлена на позовній заяві відмітка іншої сторони, якщо у цій відмітці не зазначено, ким саме прийнято копію позовної заяви.

(підпункт 3.5 пункту 3 доповнено новим абзацом восьмим згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. № 9, у зв'язку з цим абзаци восьмий - десятий вважати відповідно абзацами дев'ятим - одинадцятим)

Про повернення позовної заяви і доданих до неї документів виносить ухвала, яку може бути оскаржено.

Якщо передбачені у пунктах 2, 3, 4, 5 і 6 частини першої статті 63 ГПК підстави повернення позовної заяви виявлено господарським судом після

прийняття позовної заяви до розгляду, справа підлягає розглядові по суті. У разі необхідності розгляд справи може бути відкладено (стаття 77 ГПК), зокрема, з метою: одержання необхідних доказів чи обґрунтованого розрахунку стягуваної (оспорюваної) суми; надіслання відповідачеві чи іншим особам, які беруть участь у справі, копій позовних матеріалів. Повне найменування і поштові адреси сторін може бути з'ясовано безпосередньо у судовому засіданні. Не сплачені у встановленому порядку та розмірі суми судового збору можливо стягнути за результатами розгляду справи.

Що ж до підстави повернення позову, зазначеної у пункті 1 частини першої статті 63 ГПК, то у разі її виявлення після прийняття позовної заяви позов, з урахуванням конкретних обставин, підлягає залишенню без розгляду згідно з пунктом 1 частини першої статті 81 ГПК.

3.6. Позивач має право об'єднати в одній позовній заяві кілька вимог, пов'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами (зокрема, про стягнення неповернутого кредиту, відсотків за користування кредитом і неустойки; про визнання недійсним акта і про відшкодування заподіяної у зв'язку з його виданням шкоди; про стягнення вартості недостачі товару, одержаного за кількома транспортними документами і оформленої одним актом приймання або коли такий товар сплачено за одним розрахунковим документом; про спонукання до виконання зобов'язань за господарським договором і про застосування заходів майнової відповідальності за його невиконання тощо). Право об'єднати кілька однорідних позовних заяв або справ, у яких беруть участь ті ж самі сторони, надане також судді. При цьому останній вправі вирішувати питання про об'єднання лише тих заяв (справ), які перебувають в його провадженні.

Однорідними можуть вважатися позовні заяви, які, пов'язані з однорідними позовними вимогами і водночас подані одним і тим же позивачем до одного й того самого відповідача (чи відповідачів) або хоча й різними позивачами, але до одного й того ж відповідача. Однорідними ж позовними вимогами є такі, що виникають з одних і тих самих або з аналогічних підстав і водночас пов'язані між собою одним і тим самим способом захисту прав і законних інтересів.

Якщо позивач порушив правила об'єднання вимог або об'єднання цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво утруднить вирішення спору, суддя має право повернути позовну заяву (стаття 58 та пункт 5 частини першої статті 63 ГПК). Наприклад, господарський суд повинен повернути позовну заяву без розгляду, якщо: позов поданий одночасно до залізниці та вантажовідправника (вантажоодержувача), і в цій позовній заяві об'єднані вимоги, що ґрунтуються на комерційному акті, з вимогами, які обґрунтовані іншими документами; об'єднано вимоги про стягнення сум боргу, який виник з різних договорів або інших правочинів, і т. п.

3.7. Повертаючи позовну заяву згідно з частиною першою статті 63 ГПК, господарський суд повинен зазначити у відповідній ухвалі всі підстави такого повернення, які наведені у цій частині і під які підпадає заява, що повертається. Недопустимим є повертати позовну заяву з підстав, які мали місце й при первісному зверненні з позовом, але не були встановлені й зазначені судом як підстави для повернення первісно поданої позовної заяви.

3.8. Продовження передбачених частинами першою і другою статті 69 ГПК строків вирішення спору можливе лише у виняткових випадках за клопотанням сторони і не більше як на п'ятнадцять днів (частина третя цієї статті ГПК); якщо таке продовження здійснюється два і більше разів, сукупна його тривалість також не може перевищувати п'ятнадцяти днів.

Чи є той чи інший випадок винятковим, вирішує суд з урахуванням конкретних обставин даної справи, в тому числі її складності, кількості учасників судового процесу, значного обсягу доказів, які підлягають збиранню та оцінці, тощо.

Ухвала про продовження строку вирішення спору вноситься тим же складом суду, який розглядає справу по суті.

У разі залучення до участі у справі іншого відповідача або заміни неналежного відповідача розгляд справи починається заново (стаття 24 ГПК), заново розгляд справи починається і в разі прийняття позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору, та зміни складу суду (в тому числі з одноосібного на колегіальний, навіть якщо до складу колегії суддів входить суддя, який раніше одноособово розглядав дану справу), а отже, спочатку починається й перебіг строку вирішення спору. Продовження цього строку можливе у порядку і з підстав, зазначених у частині третій статті 69 ГПК.

Продовження строку розгляду справи здійснюється господарським судом у будь-який з наведених далі способів шляхом зазначення у відповідній ухвалі: а) кількості днів, на який продовжено строк, або б) певної дати, до якої продовжено строк (якою може бути й дата наступного судового засідання), або в) як кількості днів, так і певної дати, до якої продовжено строк.

(пункт 3.8 доповнено абзацом згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3)

3.9. Розпочинаючи судовий розгляд, суддя має встановити, чи повідомлені про час і місце цього розгляду особи, які беруть участь у справі, але не з'явилися у засідання.

Необхідно мати на увазі, що розгляд справи за відсутності будь-якої із сторін, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду, є безумовною підставою для скасування рішення місцевого або постанови апеляційного господарського суду (пункт 2 частини другої статті 111¹⁰ ГПК).

3.9.1. Особи, які беруть участь у справі, вважаються повідомленими про час і місце розгляду судом справи у разі виконання останнім вимог частини першої статті 64 та статті 87 ГПК.

У разі присутності сторони або іншого учасника судового процесу в судовому засіданні протокол судового засідання, в якому відображені відомості про явку сторін (пункт 4 частини другої статті 81¹ ГПК), є належним підтвердженням повідомлення такої сторони (іншого учасника судового процесу) про час і місце наступного судового засідання.

За змістом зазначеної статті 64 ГПК, зокрема, в разі якщо ухвалу про порушення провадження у справі було надіслано за належною адресою (тобто повідомленою суду стороною, а в разі ненадання суду відповідної інформації - адресою, зазначеною в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних

осіб - підприємців), і не повернуто підприємством зв'язку або повернуто з посиланням на відсутність (вибуття) адресата, відмову від одержання, закінчення строку зберігання поштового відправлення тощо, то вважається, що адресат повідомлений про час і місце розгляду справи судом. Доказом такого повідомлення в разі неповернення ухвали підприємством зв'язку може бути й долучений до матеріалів справи та засвідчений самим судом витяг з офіційного сайту Українського державного підприємства поштового зв'язку "Укрпошта" щодо відстеження пересилання поштових відправлень, який містить інформацію про отримання адресатом відповідного поштового відправлення, або засвідчена копія реєстру поштових відправлень суду.

(абзац третій підпункту 3.9.1 підпункту 3.9 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3)

Судам на безоплатній основі надається безперешкодний доступ до відомостей названого державного реєстру (частина друга статті 7 і стаття 22 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців"). Порядок доступу до цього реєстру визначається відповідним Положенням, затвердженим наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 14.02.2011 N 17 (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 16.02.2011 за N 193/18931).

3.9.1¹. У випадках коли ухвала про порушення провадження у справі не може бути вручена стороні у зв'язку з обмеженим строком розгляду, належним підтвердженням повідомлення учасників судового процесу про час та місце розгляду справи може вважатися телефонограма суду з відміткою про її прийняття посадовою (службовою) особою сторони. При цьому зазначена ухвала надсилається сторонам в обов'язковому порядку.

(підпункт 3.9 пункту 3 доповнено підпунктом 3.9.1¹ згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. N 9)

3.9.2. У випадку нез'явлення в засідання господарського суду представників обох сторін або однієї з них справа може бути розглянута без їх участі, якщо неявка таких представників не перешкоджає вирішенню спору.

Господарський суд з урахуванням обставин конкретної справи може відхилити доводи учасника судового процесу - підприємства, установи, організації, іншої юридичної особи, державного чи іншого органу щодо відкладення розгляду справи у зв'язку з відсутністю його представника (з причин, пов'язаних з відпусткою, хворобою, службовим відрядженням, участю в іншому судовому засіданні і т. п.). При цьому господарський суд виходить з того, що у відповідних випадках такий учасник судового процесу не позбавлений права і можливості забезпечити за необхідності участь у судовому засіданні іншого представника згідно з частинами першою - п'ятою статті 28 ГПК, з числа як своїх працівників, так і осіб, не пов'язаних з ним трудовими відносинами. Неможливість такої заміни представника і неможливість розгляду справи без участі представника підлягає доведенню учасником судового процесу на загальних підставах (статті 32 - 34 ГПК), причому відсутність коштів для оплати

послуг представника не може свідчити про поважність причини його відсутності в судовому засіданні.

Неявка учасника судового процесу в судове засідання не є підставою для скасування судового рішення, якщо ухвалу, в якій зазначено час і місце такого засідання, надіслано йому в порядку, зазначеному в підпункті 3.9.1 підпункту 3.9 цього пункту постанови.

(підпункт 3.9.2 підпункту 3.9 пункту 3 доповнено абзацом згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3)

3.9.3. У разі нез'явлення без поважних причин або без повідомлення причин в засідання господарського суду представника позивача, якщо його присутність було визнано обов'язковою, суддя вправі притягти позивача до відповідальності, встановленої пунктом 5 статті 83 ГПК, або залишити позов без розгляду (пункт 5 частини першої статті 81 ГПК), або вжити обох цих заходів одночасно, а також винести окрему ухвалу, як це передбачено частиною першою статті 90 ГПК.

Що ж до представника відповідача, то у разі нез'явлення його представника за викликом господарського суду останній має право відкласти розгляд справи (стаття 77 ГПК), вжити заходів, передбачених пунктом 5 статті 83 ГПК або статтею 90 ГПК.

3.10. Передбачені частиною четвертою статті 22 ГПК права позивача збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитись від позову можуть бути реалізовані до прийняття рішення судом першої інстанції. Під збільшенням або зменшенням розміру позовних вимог слід розуміти відповідно збільшення або зменшення кількісних показників за тією ж самою вимогою, яку було заявлено в позовній заяві. Згідно з частиною третьою статті 55 ГПК ціну позову вказує позивач. Отже, у разі прийняття судом зміни (в бік збільшення або зменшення) кількісних показників, у яких виражається позовна вимога, має місце нова ціна позову, виходячи з якої й вирішується спір, - з обов'язковим зазначенням про це як у вступній, так і в описовій частині рішення. При цьому питання щодо повернення зайво сплаченої суми судового збору у зв'язку із зменшенням позовних вимог вирішується господарським судом на загальних підставах і в порядку, визначеному законодавством. Якщо ж до заяви про збільшення розміру позовних вимог не додано доказів сплати суми судового збору у встановленому порядку та розмірі (з урахуванням такого збільшення), то відповідна заява повертається господарським судом на підставі пункту 4 частини першої статті 63 ГПК, а у разі якщо відповідні недоліки виявлено після прийняття господарським судом заяви про збільшення розміру позовних вимог, суд стягує несплачені в установленому порядку та розмірі суми судового збору за результатами розгляду справи на підставі статті 49 ГПК.

3.11. ГПК, зокрема статтею 22 цього Кодексу, не передбачено права позивача на подання заяв (клопотань) про "доповнення" або "уточнення" позовних вимог, або заявлення "додаткових" позовних вимог і т.п. Тому в разі надходження до господарського суду однієї із зазначених заяв (клопотань) останній, виходячи з її змісту, а також змісту раніше поданої позовної заяви та конкретних обставин справи, повинен розцінювати її як:

- подання іншого (ще одного) позову, чи
- збільшення або зменшення розміру позовних вимог, чи
- об'єднання позовних вимог, чи
- зміну предмета або підстав позову.

У будь-якому з таких випадків позивачем має бути додержано правил вчинення відповідної процесуальної дії, а недотримання ним таких правил тягне за собою процесуальні наслідки, передбачені ГПК та зазначені в цій постанові.

Збільшено (чи зменшено) може бути лише розмір вимог майнового характеру. Якщо в заяві позивача йдеться про збільшення розміру немайнових вимог (наприклад, про визнання недійсним ще одного акта крім того, стосовно якого відповідну вимогу вже заявлено), то фактично також йдеться про подання іншого позову.

3.12. Право позивача на зміну предмета або підстави позову може бути реалізоване лише до початку розгляду господарським судом справи по суті та лише у суді першої інстанції шляхом подання до суду відповідної письмової заяви, яка за формою і змістом має узгоджуватися із статтею 54 ГПК з доданням до неї документів, зазначених у статті 57 названого Кодексу. Невідповідність згаданої заяви вимогам цих норм процесуального права є підставою для її повернення з підстав, передбачених частиною першою статті 63 ГПК.

Заяви про зміну предмета або підстави позову, які відповідають вимогам статей 54 і 57 ГПК, проте подані після початку розгляду господарським судом справи по суті, залишаються без розгляду і приєднуються до матеріалів справи, про що суд зазначає в описовій частині рішення, прийнятого по суті спору (або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи).

(підпункт 3.12 пункту 3 доповнено новим абзацом другим згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. N 10, у зв'язку з цим абзаци другий - восьмий вважати відповідно абзацами третім - дев'ятим)

Початок розгляду справи по суті має місце з того моменту, коли господарський суд після завершення підготовки справи до розгляду (стаття 65 ГПК), відкриття судового засідання, роз'яснення (за необхідності) сторонам та іншим учасникам судового процесу їх прав та обов'язків і розгляду інших клопотань і заяв (про відкладення розгляду справи, залучення до участі в ній інших осіб, витребування додаткових доказів тощо) переходить безпосередньо до розгляду позовних вимог, тобто до з'ясування у передбаченому ГПК порядку обставин справи та здійснення їх правової оцінки, про що зазначається в протоколі судового засідання. При цьому неявка у судові засідання сторін або однієї з сторін, за умови, що їх належним чином повідомлено про час і місце цього засідання, не перешкоджає такому переходові до розгляду позовних вимог, якщо у господарського суду відсутні підстави для відкладення розгляду справи, передбачені частиною першою статті 77 ГПК.

(абзац третій підпункту 3.12 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3, від 10.07.2014 р. N 6)

Під предметом позову розуміється певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить прийняти судове рішення. Підставу позову становлять обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу.

Відтак зміна предмета позову означає зміну вимоги, з якою позивач звернувся до відповідача, а зміна підстав позову - це зміна обставин, на яких ґрунтується вимога позивача. Одночасна зміна і предмета, і підстав позову не допускається.

У разі подання позивачем заяви, направленої на одночасну зміну предмета і підстав позову, господарський суд повинен відмовити в задоволенні такої заяви і, приєднавши її до матеріалів справи та зазначивши про цю відмову в описовій частині рішення (або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи), розглянути по суті раніше заявлені позовні вимоги, якщо позивач не відмовляється від позову. Позивач при цьому не позбавлений права звернутися з новим позовом у загальному порядку.

Разом з тим не вважаються зміною підстав позову доповнення його новими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин та зміна посилання на норми матеріального чи процесуального права. Водночас і посилання суду в рішенні на інші норми права, ніж зазначені у позовній заяві, не може розумітися як вихід суду за межі позовних вимог. У зв'язку з цим господарський суд, з'ясувавши у розгляді справи, що сторона або інший учасник судового процесу в обґрунтування своїх вимог або заперечень послалися не на ті норми, що фактично регулюють спірні правовідносини, самостійно здійснює правильну правову кваліфікацію останніх та застосовує у прийнятті рішення саме такі норми матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини.

(абзац сьомий підпункту 3.12 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. N 3, від 10.07.2014 р. N 6)

Приписи частини четвертої статті 22 ГПК не застосовуються під час розгляду справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій. Передбачені нею права можуть бути використані позивачем також під час нового розгляду справи в першій інстанції після скасування рішення і передачі у встановленому порядку справи на новий розгляд до суду першої інстанції. Якщо розгляд справи здійснюється спочатку, то позивач також вправі змінити підставу або предмет позову до початку повторного розгляду справи по суті.

Згідно з частиною четвертою статті 78 ГПК господарський суд виносить ухвалу про прийняття відмови позивача від позову, а відповідно до частини п'ятої цієї ж статті приймає рішення про задоволення позову у разі визнання його відповідачем. Проте суд, який вирішує спір, не зв'язаний заявами позивача про відмову від позову, зменшення розміру позовних вимог та відповідача - про визнання позову. На підставі частини шостої статті 22 ГПК у разі, якщо відповідні дії суперечать законодавству або порушують чий-небудь права і охоронювані законом інтереси (у тому числі юридичної чи фізичної особи, яка не є учасником

даного судового процесу), спір підлягає вирішенню по суті згідно з вимогами чинного законодавства.

3.13. Неподання або несвоєчасне подання стороною у справі, іншим учасником судового процесу доказів з неповажних причин, спрямоване на затягування судового процесу, має розцінюватися господарським судом як зловживання процесуальними правами.

Відповідні дії або бездіяльність з урахуванням конкретних обставин справи можуть тягти за собою, зокрема, такі наслідки:

- стягнення штрафу з винної сторони в доход державного бюджету України (пункт 5 статті 83 ГПК);

- винесення у встановленому порядку окремих ухвал (стаття 90 ГПК).

При цьому слід мати на увазі, що передбачене пунктом 5 статті 83 ГПК право господарського суду у прийнятті рішення стягнути з винної сторони штраф у доход державного бюджету України стосується не лише рішень, прийнятих по суті справи, а й ухвал, у тому числі тих, якими розгляд справи не закінчується (наприклад, ухвали про відкладення розгляду справи у зв'язку з неявкою в судові засідання представника учасника судового процесу та/або неподанням ним витребуваних судом матеріалів тощо).

У разі неподання учасником судового процесу з неповажних причин або без повідомлення причин матеріалів та інших доказів, витребуваних господарським судом, останній може здійснити розгляд справи за наявними в ній матеріалами та доказами або, з огляду на обставини конкретної справи, залишити позов без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 ГПК.

У наведених випадках відповідні докази не повинні прийматися в подальшому й судом апеляційної інстанції.

3.14. Зловживанням процесуальними правами слід вважати також і подання учасниками судового процесу:

- клопотань (заяв) про вчинення господарським судом не передбачених ГПК процесуальних дій;

- подання другого і наступних клопотань (заяв) з одного й того самого питання, яке вже вирішено господарським судом;

- апеляційних і касаційних скарг на процесуальні документи, дія яких на момент подання такої скарги закінчилася (вичерпана), - наприклад, на ухвалу про зупинення провадження у справі після поновлення провадження в останній.

З урахуванням обставин справи господарський суд може залишити відповідне клопотання (заяву, скаргу) без задоволення, приєднавши його (її) до матеріалів справи і зазначивши про це в описовій частині рішення, прийнятого по суті справи (або в ухвалі, якою закінчується розгляд справи).

Нез'явлення представників учасників судового процесу в судові засідання без поважних причин та без повідомлення причин, якщо їх явку судом визнано обов'язковою, також може розцінюватися судом як зловживання процесуальними правами.

Відповідна практика, спрямована на умисне затягування судового процесу, порушує права інших учасників судового процесу та суперечить вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, учасником

якої є Україна, стосовно права кожного на розгляд його справи упродовж розумного строку.

При цьому під затягуванням судового процесу розуміються дії або бездіяльність учасника судового процесу, спрямовані на: неможливість початку розгляду судом порушеної провадженням справи; неможливість прийняття судом рішення в даному судовому засіданні; створення інших перешкод у вирішенні спору по суті з метою недосягнення результатів такого вирішення протягом установлених законом процесуальних строків.

3.15. Право відповідача на подання зустрічного позову для спільного розгляду з первісним позовом також пов'язується з початком розгляду господарським судом справи по суті (див. підпункт 3.12 пункту 3 цієї постанови).

У разі подання зустрічного позову після початку розгляду справи по суті суддя відмовляє в його прийнятті на підставі пункту 1 частини першої статті 62 ГПК як такого, що поданий з порушенням припису частини першої статті 60 ГПК; при цьому не має значення, з яких причин (поважних чи неповажних) зустрічний позов не було подано до початку такого розгляду. У цьому разі відповідач не позбавлений можливості звернутися з новим позовом у загальному порядку.

Частиною першою статті 60 ГПК передбачено, що зустрічний позов повинен бути взаємно пов'язаний з первісним.

Обставини, які свідчать про взаємну пов'язаність зустрічного позову з первісним (зокрема, за підставами цих позовів та/або поданими доказами; у зв'язку з тим, що задоволення зустрічного позову виключатиме частково чи повністю задоволення первісного позову тощо), а так само докази, що підтверджують саме ці обставини, повинні зазначатися у зустрічній позовній заяві (пункт 5 частини другої статті 54 ГПК). Якщо у ній не вказано відповідних обставин, на яких, зокрема, ґрунтується позовна вимога, доказів, що підтверджують ці обставини, то зустрічна позовна заява повертається без розгляду з посиланням на пункт 3 частини першої статті 63 та статтю 60 ГПК. Така заява не може повертатися судом з посиланням на пункт 5 частини першої статті 63 ГПК, оскільки подання зустрічного позову не означає об'єднання вимог в одній позовній заяві.,

3.16. Статтею 79 ГПК встановлено вичерпний перелік підстав зупинення провадження у справі. Зупинення провадження у справі з інших підстав є неправомірним.

Зокрема, відповідно до частини першої статті 79 ГПК господарський суд зупиняє провадження у справі в разі неможливості розгляду даної справи до вирішення пов'язаної з нею іншої справи, що розглядається іншим судом. При цьому пов'язаною з даною справою є така інша справа, у якій інший суд встановлює обставини, що впливають чи можуть вплинути на подання і оцінку доказів у даній справі; в тому числі йдеться про факти, які мають преюдиціальне значення (частини третя і четверта статті 35 ГПК).

(абзац другий підпункту 3.16 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3, від 10.07.2014 р. N 6)

Під неможливістю розгляду даної справи слід розуміти неможливість для даного господарського суду самостійно встановити обставини, які встановлюються іншим судом в іншій справі, - у зв'язку з невідомістю або невідомістю іншої справи даному господарському суду, одночасністю розгляду двох пов'язаних між собою справ різними судами або з інших причин.

Іншим судом, про який йдеться у частині першій статті 79 ГПК, є будь-який орган, що входить до складу судової системи України згідно з статтею 3 та частиною другою статті 17 Закону України "Про судоустрій і статус суддів"; іншим судом може вважатися й інший склад суду (одноособовий чи колегіальний) в тому ж самому судовому органі, в якому працює суддя (судді), що вирішує (вирішують) питання про зупинення провадження у справі.

Надіслання господарським судом у передбачених законом випадках матеріалів справ до судів вищих інстанцій підпадає під дію частини першої статті 79 ГПК, оскільки відсутність у суді зазначених матеріалів унеможливорює розгляд ним справи.

Водночас необхідно мати на увазі, що подання як апеляційних, так і касаційних скарг на ухвали, зазначені в пунктах 1, 5, 10 - 21 частини першої статті 106 ГПК, не перешкоджає продовженню розгляду справ, у яких винесено такі ухвали. Приписи частини третьої статті 106 ГПК стосуються й подання касаційних скарг на відповідні ухвали апеляційних господарських судів.

Якщо на час надіслання місцевим господарським судом до суду вищої інстанції матеріалів справи не завершений розгляд заяви про відстрочку або розстрочку виконання судового рішення, зміну способу та порядку його виконання, скарги на дії чи бездіяльність органу Державної виконавчої служби тощо, то провадження за ними зупиняється на підставі статті 79 ГПК до повернення зазначених матеріалів до суду першої інстанції.

У разі ж якщо відповідна заява чи скарга або зустрічна позовна заява надійшла до місцевого господарського суду під час перебування матеріалів справи у суді вищої інстанції, то місцевий господарський суд виносить ухвалу про відкладення вирішення питання про прийняття відповідної заяви (скарги) так само до повернення відповідних матеріалів із суду вищої інстанції.

3.17. Приймаючи рішення зі спору, господарський суд повинен мати на увазі таке.

3.17.1. Згідно з частиною другою статті 4 ГПК господарський суд не застосовує акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають законодавству України. Актами, що не відповідають законодавству України, можуть бути акти центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування або будь-яких інших органів, які за своїм статусом не є державними.

За змістом цієї статті до кола актів, які підлягають застосуванню господарськими судами, не відносяться судові рішення судів загальної юрисдикції. У процесі здійснення господарського судочинства з конкретної справи господарські суди керуються судовими рішеннями судів загальної юрисдикції виключно на підставі, у межах та порядку, передбачених статтею 35 ГПК, тобто у встановленні преюдиціальних фактів.

Ненормативні акти (акти індивідуальної дії), - тобто такі, що передбачають конкретні приписи, звернені до окремого суб'єкта чи юридичної особи, застосовуються одноразово і після реалізації вичерпують свою дію, - оцінюються господарським судом нарівні з іншими доказами у справі і не мають для нього заздальгідь встановленої сили.

3.17.2. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 09.07.2002 N 15-рп/2002 у справі N 1-2/2002 (про досудове врегулювання спорів) положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Отже, місцеві господарські суди приймають у порядку, передбаченому ГПК, до свого провадження як позови з вимогами, що ґрунтуються на визнаних претензіях позивача, так і позови, щодо вимог яких не подано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору. У зв'язку з викладеним суди не мають права застосовувати пункт 4 статті 83 ГПК, а також відмовляти в прийнятті заяви про збільшення розміру позовних вимог через недотримання порядку досудового врегулювання спору (частина четверта статті 22 названого Кодексу), крім позовів, пов'язаних з перевезеннями, що здійснюються на підставі угод про міжнародне залізнично-вантажне сполучення (СМГС) та міжнародне залізничне перевезення (КОТІФ).

3.17.3. Визнаючи недійсним повністю чи в певній частині пов'язаний з предметом спору договір (пункт 1 статті 83 ГПК) або виходячи у разі необхідності за межі позовних вимог (пункт 2 тієї ж статті), господарський суд за результатами розгляду справи повинен з урахуванням вимог частин першої - четвертої статті 49 названого Кодексу вирішувати питання про стягнення та розподіл відповідних сум судового збору.

3.17.4. Вирішуючи, в тому числі й з власної ініціативи, питання про зменшення розміру неустойки (штрафу, пені), яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання (пункт 3 статті 83 ГПК), господарський суд повинен об'єктивно оцінити, чи є даний випадок винятковим, виходячи з інтересів сторін, які заслуговують на увагу, ступеню виконання зобов'язання, причини (причин) неналежного виконання або невиконання зобов'язання, незначності прострочення виконання, наслідків порушення зобов'язання, невідповідності розміру стягуваної неустойки (штрафу, пені) таким наслідкам, поведінки винної сторони (в тому числі вжиття чи невжиття нею заходів до виконання зобов'язання, негайне добровільне усунення нею порушення та його наслідків) тощо.

У зазначеній нормі ГПК йдеться про можливість зменшення розміру саме неустойки (штрафу, пені), а тому вона не може застосовуватися у вирішенні спорів, пов'язаних з відшкодуванням сум збитків та шкоди (стаття 22, глава 82 Цивільного кодексу України).

Крім того, ця процесуальна норма може застосовуватись виключно у взаємозв'язку (сукупності) з нормою права матеріального, яка передбачає можливість зменшення розміру неустойки (штрафу, пені), а саме частиною третьою статті 551 Цивільного кодексу України і статтею 233 Господарського кодексу України. Якщо відповідні санкції застосовуються не у зв'язку з порушенням зобов'язання, а з інших передбачених законом підстав (наприклад, за порушення вимог конкурентного законодавства), їх розмір не може бути зменшено судом.

(абзац третій підпункту 3.17.4 підпункту 3.17 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. N 3)

У резолютивній частині судового рішення зазначається про часткове задоволення позову і розмір суми неустойки, що підлягає стягненню. Судовий збір у разі зменшення судом розміру неустойки покладається на відповідача повністю, без урахування зменшення неустойки.

3.17.5. Процесуальним законом (частина друга статті 82, стаття 82¹ ГПК) передбачено прийняття господарським судом рішення у нарадчій кімнаті та таємницю нарадчої кімнати.

У разі відсутності спеціально призначеного для цього приміщення як нарадча кімната може використовуватися зал судових засідань, службовий кабінет судді, інші службові приміщення суду, - за обов'язкової умови, щоб під час прийняття судового рішення у відповідному залі чи іншому приміщенні не перебували інші особи, крім судді чи суддів, який (які) здійснює (здійснюють) розгляд даної справи.

Винесення ухвал, у тому числі й тих, якими закінчується розгляд справи, не потребує обов'язкового виходу до нарадчої кімнати, крім ухвал, що виносяться за наслідками розгляду заяв про відвід або самовідвід судді згідно з частиною п'ятою статті 20 ГПК.

3.17.6. Прийняте господарським судом рішення оголошується в тому судовому засіданні, яким закінчується розгляд справи.

За змістом статті 85 ГПК:

- після закінчення розгляду справи в судовому засіданні може бути проголошено як повний текст рішення, так і лише вступну та резолютивну частини останнього, причому оголошення лише вступної та резолютивної частин рішення є правом суду, яке не передбачає надання згоди учасниками судового процесу;

- рішення суду, яке містить вступну та резолютивну частини, підписується усім складом суду і додається до справи;

- якщо в судовому засіданні проголошуються тільки вступна та резолютивна частини рішення, господарський суд повідомляє, коли буде складено повне рішення. Таке повідомлення здійснюється в усній формі і лише у разі присутності в судовому засіданні хоча б одного з учасників судового процесу.

Вступна та резолютивна частини повного рішення мають дослівно відповідати вступній та резолютивній частинам, оголошеним після закінчення розгляду справи.

3.18. За змістом статті 87 ГПК надіслання повних рішень та ухвал сторонам, прокурору, третім особам, які були присутні в судовому засіданні, законом не передбачено (за винятком ухвали, в якій роз'яснюється рішення суду, що за змістом частини п'ятої статті 89 ГПК надсилається особам, які брали участь у справі, а також державному виконавцю, якщо рішення суду роз'яснено за його заявою, незалежно від присутності зазначених осіб у судовому засіданні).

Водночас ці сторони, прокурор, треті особи (які були присутні в судовому засіданні) мають право згідно з частиною другою статті 22 ГПК знайомитися з відповідними процесуальними актами, знімати їх копії, а також заявляти клопотання про видачу їм належно засвідчених копій судових рішень.

Передбачений статтею 87 ГПК строк надсилання повного рішення обчислюється з дня, наступного після дати складання такого рішення.

За обґрунтованим письмовим клопотанням учасника судового процесу, який був присутній в судовому засіданні, суд з урахуванням конкретних обставин справи може надіслати повне судове рішення відповідному учасникові рекомендованим листом з повідомленням про вручення. Підставами для цього може бути, зокрема, знаходження (проживання) заявника не за місцем знаходження господарського суду або інші поважні причини, що перешкоджають отриманню копій судового рішення безпосередньо в суді.

3.19. Одним із способів вирішення господарського спору є мирова угода сторін, яка може стосуватися лише прав і обов'язків сторін щодо предмета позову (частини перша і третя статті 78 ГПК). Мирова угода підписується особами, уповноваженими представляти сторони в господарському суді (стаття 28 ГПК).

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами позивача (частина третя статті 26 ГПК) і, отже, вправі укладати мирові угоди на загальних підставах.

Мирова угода може бути укладена і стосовно певної частини позовних вимог.

Умови мирової угоди мають бути викладені чітко й недвозначно з тим, щоб не виникало неясності і спорів з приводу її змісту під час виконання.

Суддя має роз'яснити сторонам процесуальні наслідки припинення провадження зі справи, зазначивши про це в ухвалі.

В ухвалі про затвердження мирової угоди у резолютивній частині докладно й чітко викладаються її умови і зазначається про припинення провадження у справі (пункт 7 частини першої статті 80 ГПК), а також вирішуються питання, пов'язані з судовими витратами у справі. Затвердження судом мирової угоди з одночасним припиненням провадження у справі є одноактною (нерозривною) процесуальною дією і не може розглядатися як два самостійних акти - окремо щодо затвердження мирової угоди і щодо припинення провадження.

(абзац шостий підпункту 3.19 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вишого господарського суду України від 21.02.2013 р. N 7)

Господарський суд не затверджує мирову угоду, якщо вона не відповідає закону, або за своїм змістом вона є такою, що не може бути виконана у відповідності з її умовами, або якщо така угода остаточно не вирішує спору чи

може призвести до виникнення нового спору. Мирова угода не може вирішувати питання про права і обов'язки сторін, які можуть виникнути у майбутньому, а також стосуватися прав і обов'язків інших юридичних чи фізичних осіб, які не беруть участі у справі або, хоча й беруть таку участь, але не є учасниками мирової угоди. Укладення мирової угоди неможливе і в тих випадках, коли ті чи інші відносини однозначно врегульовані законом і не можуть змінюватись волевиявленням сторін.

Умови мирової угоди повинні безпосередньо стосуватися предмета позову, що виключає зазначення в ній дій, коштів чи майна, які не відносяться до цього предмета. У зв'язку з цим, зокрема, не можуть включатися до мирової угоди умови щодо застосування неустойки (штрафу, пені) за невиконання її умов.

Наказ господарського суду про примусове виконання мирової угоди не може бути видано, оскільки провадження зі справи припинено. У разі ж ухилення однієї зі сторін від виконання мирової угоди після закінчення строку (настання терміну) виконання нею своїх обов'язків за цією угодою:

(абзац дев'ятий підпункту 3.19 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

- якщо ухвала господарського суду про затвердження мирової угоди відповідає вимогам статті 18 Закону України "Про виконавче провадження", то вона є виконавчим документом у розумінні пункту 2 частини другої статті 17 названого Закону і підлягає виконанню державною виконавчою службою; тому за наявності зазначеної умови позовна заява про спонукання до виконання мирової угоди не підлягає розгляду в господарських судах;

- якщо ж ухвала суду про затвердження мирової угоди не містить усіх даних, зазначених у статті 18 названого Закону, то така ухвала не має статусу виконавчого документа, і інша сторона у справі не позбавлена права звернутися з позовом про спонукання до виконання мирової угоди, у випадку задоволення якого господарський суд видає наказ. Відповідний позов може мати як майновий, так і немайновий характер у залежності від змісту умов мирової угоди.

(абзац одинадцятий підпункту 3.19 пункту 3 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

3.20. У випадках, про які йдеться в частині третій статті 106 ГПК, місцевий господарський суд самостійно, виходячи з конкретних обставин справи та змісту апеляційної скарги, вирішує питання про перелік матеріалів, копії яких йому необхідно надіслати до суду апеляційної інстанції для розгляду скарги. В разі витребування апеляційним господарським судом додаткових матеріалів останні мають бути надані місцевим господарським судом невідкладно, якщо інше не зазначено в ухвалі апеляційної інстанції про їх витребування.

3.21. Розгляд господарським судом заяв (клопотань), інших звернень у справах, матеріали яких знищено у зв'язку із закінченням встановлених строків зберігання, та вчинення у зв'язку з цим певних процесуальних дій є можливим за наявності у суді належним чином завірених копій процесуальних документів (рішень, ухвал, виданих судом наказів і т. ін.) або за наявності таких документів у

Єдиному державному реєстрі судових рішень. У разі відсутності відповідних документів заявник повідомляється про це листом суду, підписаним відповідальним працівником останнього (але не суддею). Зазначені документи можуть бути надані й заявником; за їх недостатності для вирішення відповідного процесуального питання господарський суд своєю ухвалою повертає подану заяву з посиланням на пункт 3 частини першої статті 63 ГПК, що не перешкоджає повторному зверненню з такою ж заявою із доданням необхідних для її розгляду документів.

**(підпункт 3.21 пункту 3 у редакції постанови пленуму
Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. N 10)**

4. У застосуванні приписів статей 80 і 81 ГПК господарським судам слід мати на увазі таке.

4.1. Перелік підстав припинення провадження у справі (стаття 80 ГПК) та залишення позову без розгляду (стаття 81 ГПК) є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Принципова відмінність наслідків цих дій полягає у тому, що у першому випадку повторне звернення до господарського суду зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав не допускається, а у другому (після усунення обставин, що зумовили залишення позову без розгляду) позивач має право знову звернутись до господарського суду з тим же позовом у загальному порядку.

Приписи статей 80 і 81 ГПК застосовуються і в судах апеляційної та касаційної інстанцій (в останній - з урахуванням меж перегляду справи в касаційній інстанції, передбачених статтею 111⁷ ГПК) щодо розгляду відповідно апеляційних і касаційних скарг.

4.2. Припинення провадження у справі - це форма закінчення розгляду господарської справи без прийняття судового рішення у зв'язку з виявленням після порушення провадження у справі обставин, з якими закон пов'язує неможливість судового розгляду справи.

Провадження у справі підлягає припиненню з посиланням на пункт 1 частини першої статті 80 ГПК, якщо при розгляді справи буде встановлено, що:

**(абзац другий підпункту 4.2 пункту 4 із змінами, внесеними
згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України
від 17.10.2012 р. N 10)**

4.2.1. Справа зі спору непідвідомча господарському суду (стаття 12 ГПК);

4.2.2. Позов подано в інтересах позивача іншими, крім органів прокуратури, юридичними особами, державними або іншими органами (стаття 2 ГПК). При цьому слід мати на увазі, що звернення до господарських судів України прокурорів з інших держав в інтересах господарюючих суб'єктів цих держав не передбачене чинним законодавством чи відповідними міждержавними угодами і договорами України. Тому такі спори вирішенню господарськими судами України не підлягають (пункт 1 частини першої статті 62 ГПК);

4.2.3. Є письмова угода сторін про передачу спору на вирішення третейського суду (пункт 5 частини першої статті 80 ГПК). Таку угоду сторони

вправі укласти як до, так і після порушення провадження у справі. В останньому випадку провадження підлягає припиненню з посиланням на

зазначену норму ГПК. Якщо ж таку угоду укладено до порушення провадження у справі, то:

- у разі коли відповідач не заперечує проти розгляду справи саме господарським судом, спір підлягає вирішенню останнім;

- у випадку якщо відповідач з посиланням на згадану угоду, яка є чинною, не визнавалася недійсною і може бути виконана, наполягає на вирішенні спору саме третейським судом, господарський суд має припинити провадження у справі на підставі пункту 5 частини першої статті 80 ГПК.

(абзац третій підпункту 4.2.3 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

При цьому господарському суду слід мати на увазі, що третейська угода про передання спору на розгляд третейського суду не є відмовою від права на звернення до суду, а є одним із способів реалізації права на захист своїх прав.

(підпункт 4.2.3 пункту 4 доповнено абзацом згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

4.2.4. Вирішення даного спору відповідно до законів України, міждержавних угод чи договорів віднесене до відання інших органів (останній абзац пункту 1 частини першої статті 12 ГПК);

4.2.5. Позов подано позивачем або до відповідача, який не має статусу юридичної особи або громадянина - суб'єкта підприємницької діяльності і не є учасником корпоративних відносин.

4.3. Господарський суд, дійшовши висновку про те, що предмет позову не відповідає встановленим законом або договором способам захисту прав, повинен відмовити в позові, а не припинити провадження на підставі пункту 1 частини першої статті 80 ГПК.

4.4. Господарський суд припиняє провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору (пункт 1-1 частини першої статті 80 ГПК), зокрема, у випадку припинення існування предмета спору (наприклад, сплата суми боргу, знищення спірного майна, скасування оспорюваного акта державного чи іншого органу тощо), якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося неврегульованих питань. При цьому господарському суду слід мати на увазі, що оскільки відповідний орган не має права скасовувати та вносити зміни до раніше прийнятих ним індивідуальних правових рішень, тобто ненормативних правових актів, що є актами одноразового застосування і вичерпують свою дію фактом їхнього виконання (стосовно відповідних актів органів місцевого самоврядування про це зазначено також у Рішенні Конституційного Суду України від 16.04.2009 N 7-рп/2009 у справі N 1-9/2009), то такі дії не свідчать про припинення існування предмета спору. Водночас юридична оцінка актів державних та інших органів, прийнятих з питань скасування та внесення змін до згаданих індивідуальних правових рішень, має здійснюватися господарським судом з урахуванням частини другої статті 4 ГПК.

(абзац перший підпункту 4.4 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. N 9)

Визнання боржником претензії кредитора не є способом припинення зобов'язання і не свідчить про відсутність спору; особа, претензія якої визнана боржником, вправі звернутися до господарського суду з позовом про стягнення визнаної суми коштів.

Припинення провадження у справі на підставі зазначеної норми ГПК можливе в разі, коли предмет спору існував на момент виникнення останнього та припинив існування в процесі розгляду справи. Якщо ж він був відсутній і до порушення провадження у справі, то зазначена обставина тягне за собою відмову в позові, а не припинення провадження у справі.

4.5. Припинення провадження у справі на підставі пункту 2 частини другої статті 80 ГПК можливе за умов, якщо рішення господарського суду або іншого органу, який вирішив господарський спір між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав, набрало законної сили, не змінено і не скасовано у відповідній частині в передбаченому законом порядку. За відсутності таких умов заінтересована особа вправі звернутися з позовом до господарського суду на загальних підставах.

4.6. У випадках відмови позивача від позову (пункт 4 частини першої статті 80 ГПК) господарському суду слід керуватись частиною шостою статті 22 ГПК, тобто перевіряти, чи не суперечить ця відмова законодавству та чи не порушує вона інтереси інших осіб.

Якщо у справі заявлено кілька позовних вимог і позивач відмовився від деяких з них, провадження у справі на підставі пункту 4 частини першої статті 80 ГПК припиняється у частині тих вимог, від яких було заявлено відмову (за умови, що судом не буде застосовано припис частини шостої статті 22 ГПК щодо неприйняття відмови від позовних вимог), а розгляд решти позовних вимог здійснюється в загальному порядку.

За наявності у справі кількох позивачів відмова одного з них від позову не є перешкодою для розгляду справи за участю інших позивачів.

Зменшення позивачем суми позову, в тому числі й з підстав необґрунтованості первісного розрахунку ціни позову, не є відмовою від позову. В такому випадку припинення провадження в частині зменшення відповідної суми не здійснюється, - про таке зменшення зазначається в описовій частині судового рішення, а предметом спору стає вимога про стягнення суми в зменшеному розмірі.

(абзац четвертий підпункту 4.6 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

Зменшення розміру позовних вимог згідно з пунктом 1 частини першої статті 7 Закону України "Про судовий збір" є підставою для повернення відповідної суми судового збору; що ж до інших судових витрат, то в такому разі вони у відповідній частині покладаються на позивача. Якщо ж таке зменшення пов'язане з частковим визнанням та задоволенням позову відповідачем після

подання позову, то судовий збір у відповідній частині з урахуванням припису частини другої статті 49 ГПК може бути покладений на відповідача.

(абзац підпункту 4.6 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. N 10)

4.7. За наявності відомостей про припинення діяльності суб'єкта господарювання, який є стороною у справі, господарському суду слід враховувати таке. Відповідно до частини сьомої статті 59 Господарського кодексу України суб'єкт господарювання вважається ліквідованим з дня внесення до державного реєстру запису про припинення його діяльності. Отже, при вирішенні питання щодо припинення провадження у справі на підставі пункту 6 частини першої статті 80 ГПК господарський суд повинен перевірити відповідні відомості в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців. У справах про визнання недійсним акта, раніше виданого ліквідованим органом, господарський суд вправі замінити його іншим органом, на який покладено видання відповідних актів.

Державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця у зв'язку з її смертю є підставою для припинення провадження у справі згідно з пунктом 6 частини першої статті 80 ГПК. У разі якщо з якихось причин таку реєстрацію не здійснено в порядку, установленому Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", то смерть фізичної особи, яка була стороною у справі, може підтверджуватися нотаріально засвідченою копією свідоцтва про смерть фізичної особи або нотаріально засвідченою копією довідки органу реєстрації актів цивільного стану про смерть фізичної особи, а оголошення фізичної особи померлою - належним чином засвідченою копією судового рішення про оголошення фізичної особи померлою, яке набрало законної сили, або нотаріально засвідченою копією відповідної довідки органу реєстрації актів цивільного стану.,

Відповідні документи подаються суду тією особою, яка у встановленому порядку порушує питання про припинення провадження у справі.

Громадянин, який мав статус суб'єкта підприємницької діяльності, але на дату подання позову втратив такий статус, не може бути стороною в судовому процесі у господарському суді, якщо немає визначених законом підстав для його участі в такому процесі. Однак у разі коли відповідна зміна статусу відбулася після порушення провадження у справі, вона не тягне за собою наслідків у вигляді зміни підвідомчості такої справи і, відповідно, - припинення провадження у ній, оскільки на час порушення господарським судом такого провадження її розгляд належав до юрисдикції цього суду; наведене стосується й випадку подання відповідним громадянином, що був відповідачем у справі, зустрічного позову в тій же справі. У будь-якому разі у суду немає й правових підстав для застосування при цьому положень статті 25 ГПК та залучення до участі у справі як правонаступника фізичної особи - підприємця тієї ж таки фізичної особи, оскільки правонаступництво передбачає перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта до іншого, а не зміну правового статусу однієї й тієї ж самої особи. У разі задоволення позову до фізичної особи, яка в процесі розгляду справи втратила статус суб'єкта підприємницької діяльності, резолютивна частина відповідного

судового рішення, крім відомостей, передбачених частинами другою - сьомою статті 84 ГПК, повинна містити дані, визначені в пункті 2 частини другої статті 54 цього Кодексу для фізичної особи (без зазначення її колишнього статусу суб'єкта підприємницької діяльності).

(підпункт 4.7 пункту 4 доповнено новим абзацом четвертим згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 10.07.2014 р. N 6, у зв'язку з цим абзаци четвертий і п'ятий вважати відповідно абзацами п'ятим і шостим)

Ліквідація юридичної особи - сторони у справі, здійснена після прийняття судового рішення, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва, не може бути підставою для застосування пункту 6 частини першої статті 80 ГПК.

Господарським судам необхідно мати на увазі, що саме лише прийняття рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання не позбавляє його статусу юридичної особи, і до внесення до названого державного реєстру запису про припинення його діяльності він, зокрема, може виступати учасником судового процесу в загальному порядку. Водночас ліквідаційна комісія не є ні юридичною, ані фізичною особою і не може брати участі в судовому процесі, в тому числі й від імені суб'єкта господарювання, що ліквідується. Від імені останнього в суді з підстав, передбачених частиною першою статті 28 ГПК та частиною четвертою статті 105 Цивільного кодексу України, виступають голова і члени названої комісії, ліквідатор юридичної особи.

(абзац підпункту 4.7 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. N 3)

4.8. Залишення позову без розгляду - це форма закінчення розгляду господарським судом справи без прийняття рішення суду в зв'язку з виявленням обставин, які перешкоджають розглядові справи, але можуть бути усунуті в майбутньому.

Наявність обставин, зазначених у пункті 2 частини першої статті 81 ГПК, має доводитися заінтересованою стороною, зокрема, шляхом подання належним чином завіреної копії ухвали суду про порушення провадження у справі зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав.

4.9. При вирішенні питання щодо залишення позову без розгляду (стаття 81 ГПК) господарським судам слід мати на увазі, що застосування пункту 5 частини першої цієї статті можливо лише за наявності таких умов:

- додаткові документи вважаються витребуваними, тільки якщо про це зазначено у відповідному процесуальному документі або, в разі оголошення перерви в судовому засіданні, - в протоколі такого засідання;

- витребувані документи чи явка представника позивача дійсно необхідні для вирішення спору, тобто за їх відсутності суд позбавлений можливості вирішити спір по суті;

- позивач не подав документи, витребувані судом при підготовці справи до розгляду (стаття 65 ГПК) або в порядку статті 38 названого Кодексу, чи не

направив свого представника в засідання господарського суду без поважних причин. Отже, перш ніж залишити позов без розгляду господарський суд зобов'язаний з'ясувати причини невиконання його вимог позивачем і об'єктивно оцінити їх поважність.

Поважними, з урахуванням конкретних обставин справи, вважаються причини, які за об'єктивних, тобто не залежних від позивача, обставин унеможливили або істотно утруднювали вчинення ним відповідних процесуальних дій; при цьому береться до уваги й те, чи вживав позивач заходів до усунення цих обставин або послаблення їх негативного впливу на виконання позивачем процесуальних обов'язків, покладених на нього судом. Відповідні докази подаються позивачем і оцінюються господарським судом за загальними правилами статті 43 ГПК.

У разі неповідомлення позивачем таких причин суд вправі, в залежності від конкретних обставин справи, або залишити позов без розгляду, або розглянути справу за наявними в ній доказами.

Позов може бути залишений без розгляду й частково, а саме в частині однієї із заявлених позовних вимог.

Припис зазначеного пункту частини першої статті 81 ГПК може застосовуватися на загальних підставах і в здійсненні перегляду справ в апеляційній і в касаційній інстанціях (щодо розгляду відповідно апеляційних і касаційних скарг).

4.10. Питання про припинення провадження у справі в частині позовних вимог, а так само про залишення позовних вимог у певній частині без розгляду господарський суд вирішує у резолютивній частині рішення, яке приймається по суті справи. Відповідні процесуальні дії суд може вчиняти й шляхом винесення відповідної ухвали як окремого процесуального документа, продовжуючи розгляд справи в іншій частині.

4.11. З урахуванням припису частини другої статті 4¹ ГПК правила статей 80 і 81 цього Кодексу можуть на загальних підставах застосовуватись у розгляді господарськими судами справ про банкрутство.

4.12. У вирішенні питань розподілу судових витрат необхідно мати на увазі, що за змістом пункту 4 частини першої статті 7 Закону України "Про судовий збір" залишення позову без розгляду тягне за собою повернення сплачених сум судового збору за клопотанням особи, яка їх сплатила (за винятком випадку, коли позов залишено без розгляду в зв'язку з повторною неявкою представника позивача на виклик у засідання господарського суду або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподання заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподання позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням), якщо такі дії перешкождали вирішенню спору).

(підпункт 4.12 пункту 4 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 21.02.2013 р. N 7, від 29.05.2013 р. N 9, у редакції постанови пленуму Вищого господарського суду України від 16.12.2015 р. N 2)

5. Застосовуючи положення статті 90 ГПК, господарський суд повинен враховувати таке.

5.1. Окрема ухвала виноситься господарським судом за наявності умов, передбачених частиною першою статті 90 ГПК - виявлення при вирішенні спору порушень законності або недоліків у діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу (далі - підприємства і організації).

При цьому господарський суд не обмежений колом ні учасників судового процесу у конкретній справі, ані загалом осіб, зазначених у статті 1 ГПК.

5.2. Окрема ухвала виноситься, як правило, одночасно з рішенням зі справи. Водночас з урахуванням обставин конкретної справи (зокрема, у випадках, зазначених у підпунктах 3.12, 3.13 пункту 3 цієї постанови) суд може винести окрему ухвалу в будь-який момент часу в процесі розгляду справи.

5.3. В окремій ухвалі має бути зазначено закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його стаття, пункт тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення. Просте перерахування допущених порушень без зазначення конкретних норм чинного законодавства або перерахування норм права, порушення яких встановлено у судовому розгляді, є неприпустимим.

Вказівки, що містяться в окремій ухвалі, повинні бути максимально конкретними і реальними для виконання.

5.4. При винесенні окремої ухвали слід враховувати, що вказівки стосовно усунення порушень законності чи недоліків у діяльності підприємств і організацій не повинні виходити за межі компетенції господарського суду, тобто господарський суд не вправі давати вказівки щодо виробничих процесів або оперативно-господарської діяльності та визначати, яке стягнення слід накласти на службову особу.

5.5. В умовах різноманіття форм власності господарському суду необхідно утримуватись під час винесення окремих ухвал від вимог щодо відшкодування збитків за рахунок посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій.

Наведене, однак, не стосується державних (комунальних) підприємств, які згідно зі статтею 228 Господарського кодексу України за наявності підстав зобов'язані вживати заходів щодо стягнення в порядку регресу збитків з інших суб'єктів господарювання або стягнути збитки з винних працівників відповідно до вимог законодавства про працю. Отже, прийнявши рішення щодо стягнення з державного або комунального підприємства коштів чи іншого майна на відшкодування заподіяних ним збитків, господарський суд, надсилаючи йому окрему ухвалу, має зобов'язати відповідне підприємство за наявності підстав стягнути збитки з третіх осіб (інших суб'єктів господарювання в порядку регресу або з винних працівників підприємства відповідно до вимог Кодексу законів про працю України).

5.6. При виявленні під час розгляду справи порушень законності чи недоліків у діяльності підприємства, організації або посадових осіб господарський суд виносить на їх адресу окрему ухвалу незалежно від того, чи є вони учасниками господарського процесу.

5.7. Окрема ухвала надсилається посадовій особі або органу, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені господарським судом недоліки чи порушення.

5.8. Окрему ухвалу як різновид судового акта може бути винесено не лише судом першої інстанції, а й судами апеляційної чи касаційної інстанцій у разі виявлення судом порушень законів та інших нормативно-правових актів.

5.9. Стаття 90 ГПК не встановлює обов'язку підприємства, установи, організації, посадової особи, на адресу яких надіслано окрему ухвалу, повідомляти господарський суд про виконання вказівок цієї ухвали, проте частина друга статті 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" передбачає обов'язковість виконання судових рішень. Керуючись цією нормою, останній з метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, встановлює у ній строк для надання відповіді в залежності від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.

5.10. На відміну від окремої ухвали повідомлення прокурору або органу досудового розслідування (частина четверта статті 90 ГПК) надсилаються господарським судом не з будь-якого факту порушення підприємством або організацією законності, а лише у тих випадках, коли господарський суд виявить у діяльності працівників підприємства, організації такі порушення законності, які містять ознаки кримінального правопорушення.

(підпункт 5.10 пункту 5 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. N 13)

5.11. За наявності умов, передбачених частиною четвертою статті 90 ГПК, господарський суд повинен надсилати повідомлення саме тому прокурору або органу досудового розслідування, до компетенції якого віднесено вирішення питань про необхідність проведення певних дій.

(підпункт 5.11 пункту 5 із змінами, внесеними згідно з постановами пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3, від 17.12.2013 р. N 13)

5.12. Стаття 90 ГПК не передбачає обов'язку органів внутрішніх справ інформувати господарський суд про наслідки розгляду повідомлення. Однак господарським судам необхідно мати на увазі, що слідчі (розшукові) дії можуть проводитися тільки в межах строків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (стаття 219); досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей щодо кримінального порушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (частина друга статті 214 названого Кодексу) і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (пункт 5 частини першої статті 3 того ж Кодексу).

(абзац перший підпункту 5.12 пункту 5 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. N 3)

Обов'язок органів прокуратури своєчасно відповісти на повідомлення господарського суду встановлений також абзацом третім пункту 6 спільного листа Вищого арбітражного суду України і Генеральної прокуратури України від 03.08.92 N 01-8/912, 8а/4 исх. Строк надання відповіді слід визначити у самому повідомленні.

5.13. У будь-яких випадках зловживання сторонами та іншими учасниками судового процесу своїми процесуальними правами всупереч обов'язкові добросовісно користуватися ними господарським судам належить реагувати на відповідні порушення у спосіб, передбачений статтею 90 ГПК, - шляхом винесення окремих ухвал, а за наявності підстав - також і надіслання повідомлень органам внутрішніх справ чи прокуратури.

У разі зловживань процесуальними правами з боку учасників судового процесу, представлених адвокатами, окремі ухвали можуть надсилатися також до кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури для вирішення питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності в порядку статей 33 - 36 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність".

(абзац другий підпункту 5.13 пункту 5 із змінами, внесеними згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 16.01.2013 р. № 3)

5.14. Повідомлення з конкретних справ повинні надсилатись відповідним органам, як правило, одночасно з вирішенням спору, а повідомлення, що ґрунтуються на узагальнених матеріалах - негайно по закінченні узагальнення. У будь-якому разі вони підписуються суддею, який здійснював розгляд відповідних справ (у разі колегіального розгляду - суддею, що був доповідачем у справі чи у справах).

6. Застосовуючи положення розділу XIV ¹ ГПК у їх взаємозв'язку з приписами Закону України "Про третейські суди" (далі - Закон) господарським судам слід мати на увазі таке.

6.1. Питання розгляду заяв про оскарження рішень третейських судів.

6.1.1. Компетентним судом, до якого оскаржуються рішення третейського суду і який здійснює видачу виконавчого документа, може бути в розумінні Закону як місцевий загальний суд, так і місцевий господарський суд, за місцем розгляду справи третейським судом.

У вирішенні питання про те, який суд - загальний чи господарський - компетентний розглядати заяви про скасування рішення третейського, господарським судам необхідно виходити з вимог статті 15 Цивільного процесуального кодексу України та статей 1, 12 ГПК.

6.1.2. Строки оскарження рішення третейського суду, передбачені Законом і частиною другою статті 122 ¹ ГПК, є процесуальними і за заявою особи, яка звернулася до господарського суду, можуть бути поновлені.

З урахуванням частини першої статті 53 ГПК підставою для такого поновлення є поважна причина (причини) пропуску строку, наявність якої обґрунтовується заявником. Водночас згаданою статтею 122 ¹ ГПК не передбачена можливість поновлення відповідних строків з ініціативи господарського суду.

Подання заяви про скасування рішення третейського суду після закінчення встановленого для цього строку і без клопотання про його поновлення за змістом статті 122 ¹ ГПК також тягне за собою наслідки у вигляді залишення такої заяви без розгляду, що, однак, не виключає можливості повторного звернення з нею з клопотанням про поновлення пропущеного строку.

6.1.3. Перелік підстав, з яких може бути оскаржене та скасоване рішення третейського суду, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Отже, у разі оскарження рішення третейського суду з інших підстав, ніж наведені в частині другій статті 122⁵ ГПК, у прийнятті відповідної скарги слід відмовити з посиланням на частину четверту статті 122¹ і відповідний пункт частини другої статті 122⁵ ГПК названого Кодексу.

Якщо заява про скасування рішення третейського суду обґрунтована посиланням як на підставу (підстави), зазначені в Законі та в ГПК, так і на іншу підставу (підстави), які не передбачені цими законодавчими актами, то відповідна заява підлягає розглядові в тій частині, що підпадає під ознаки частини третьої статті 51 Закону та частини другої статті 122⁵ ГПК, а в прийнятті її в іншій частині слід відмовити.

6.1.4. Статтею 122³ ГПК передбачено можливість витребування господарським судом за клопотанням будь-кого з учасників судового розгляду матеріалів справи третейського розгляду, рішення в якій оскаржується. Таке витребування здійснюється ухвалою господарського суду, яка в силу приписів пункту 9 частини першої статті 129 Конституції України, частини другої статті 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та статті 115 ГПК є обов'язковою на всій території України, в тому числі для третейського суду. Її невиконання останнім тягне за собою загальні наслідки невиконання судових рішень згідно із законодавством України. Господарський суд може, зокрема, реагувати на відповідну бездіяльність, а так само на інші порушення законності та недоліки в діяльності третейського суду в порядку, передбаченому статтею 90 ГПК. Окремі ухвали господарських судів, винесені у зв'язку з виявленням порушень законності або недоліками в діяльності третейських судів, мають надсилатися засновникам третейських судів, при яких утворено останні; копії таких ухвал доцільно надсилати до відома Третейській палаті України.

6.1.5. Господарський суд з метою розгляду справи про оскарження рішення третейського суду витребує й інші необхідні для цього матеріали і докази в порядку пункту 4 статті 65 ГПК (у тому числі й з власної ініціативи, наприклад, матеріали третейського розгляду, якщо відповідне клопотання не було заявлено учасниками судового процесу) та частин першої - третьої, п'ятої статті 38 названого Кодексу.

6.1.6. Ухвала господарського суду про відмову в прийнятті заяви про скасування рішення третейського суду або про повернення такої заяви надсилається за адресами, що містяться в рішенні третейського суду чи в заяві і вважається одержаною адресатом у день доставки, хоча б адресат за даною адресою був відсутній. У такому разі посилання особи на недержання процесуальних документів не може бути підставою для скасування відповідної ухвали господарського суду.

6.1.7. Повідомлення осіб, які беруть участь у справі про оскарження рішення третейського суду, про час і місце судового розгляду справи здійснюється з додержанням вимог статті 64 ГПК.

6.1.8. У судовому розгляді заяви про скасування рішення третейського суду господарський суд з'ясовує компетенцію третейського суду щодо вирішення спору

між сторонами відповідно до укладеної ними третейської угоди, перевіряє відповідність заяви підставам для скасування рішення третейського суду, передбаченим Законом та ГПК. Якщо господарський суд встановить наявність інших підстав для скасування такого рішення, ніж ті, які наведено в заяві, то він з урахуванням припису частини четвертої статті 122⁴ ГПК скасовує рішення третейського суду з підстави (підстав), передбаченої названим Кодексом.

6.1.9. За результатами розгляду заяви господарський суд виносить ухвалу, зміст якої, з огляду на припис частини першої статті 122⁶ ГПК, має відповідати статті 84 (а не статті 86) названого Кодексу, з урахуванням особливостей відповідної категорії справ. Одна з таких особливостей полягає в тому, що господарський суд не здійснює оцінки законності і обґрунтованості рішення третейського суду в цілому, а лише з'ясовує наявність чи відсутність підстав для його скасування, передбачених частиною другою статті 122⁵ ГПК.

6.1.10. У резолютивній частині судового рішення про скасування рішення третейського суду зазначаються, окрім іншого, дані, які ідентифікують скасоване рішення, - не лише місце, а й дата його прийняття, предмет вимоги.

6.2. Питання розгляду заяв про видачу виконавчих документів.

6.2.1. У разі коли рішення третейського суду не виконується добровільно зобов'язаною цим рішенням стороною, інша сторона може подати до компетентного суду заяву про видачу виконавчого документа, яким у господарському судочинстві згідно з статтею 116 ГПК і пунктом 1 частини другої статті 17 Закону України "Про виконавче провадження" є наказ.

6.2.2. Строк подання заяви про видачу виконавчого документа, передбачений частиною другою статті 122⁷ ГПК, є процесуальним і може бути поновлений господарським судом з урахуванням наведеного в підпункті 6.1.2 підпункту 6.1 пункту 6 цієї постанови.

6.2.3. Витребування справи з постійно діючого третейського суду здійснюється господарським судом шляхом винесення відповідної ухвали. Ненадання постійно діючим третейським судом такої справи на вимогу господарського суду є підставою для відмови у видачі виконавчого документа (пункт 8 статті 122¹⁰ ГПК).

6.2.4. Зміст наказу на примусове виконання рішення третейського суду має відповідати вимогам частини першої статті 117 ГПК і статті 18 Закону України "Про виконавче провадження".

У виданому наказі має бути викладено резолютивну частину рішення третейського суду і зазначено, що його видано на виконання рішення третейського суду.

6.2.5. Відповідно до частини четвертої статті 56 Закону та частини восьмої статті 122¹¹ ГПК сторона, на користь якої виданий наказ, одержує його безпосередньо в господарському суді.

Наведена норма не виключає можливості надіслання господарським судом виданого ним наказу зазначеній стороні разом з ухвалою про видачу виконавчого документа на підставі поданого нею клопотання (частина третя статті 122¹¹ ГПК).

6.2.6. Вичерпний перелік підстав для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду наведено в статті 122¹⁰ ГПК.

У розгляді заяви про видачу виконавчого документа господарський суд перевіряє наявність чи відсутність підстав для відмови у такій видачі незалежно від змісту доводів сторін.

У застосуванні пункту 7 цієї статті господарським судам необхідно керуватися, зокрема, приписами частини другої статті 16 Цивільного кодексу України та частини другої статті 20 Господарського кодексу України.

Питання щодо законності та обґрунтованості рішення третейського суду, крім зазначених у статті 122¹⁰ ГПК, не можуть вирішуватися господарським судом у розгляді заяви про видачу виконавчого документа.

Господарським судам необхідно мати на увазі, що відмова в задоволенні такої заяви не позбавляє жодну із сторін спору, вирішеного третейським судом, права на звернення після набрання законної сили відповідною ухвалою до господарського суду за вирішенням цього ж спору в загальному порядку (частина восьма статті 56 Закону, частина четверта статті 122 ГПК).

6.2.7. В ухвалі, винесеній за результатами розгляду заяви про видачу виконавчого документа, може бути зазначено, що рішення третейського суду не підлягає виконанню у певній частині з посиланням на визначену в статті 122 ГПК підставу, якій суперечить ця частина рішення третейського суду. Решту спірних питань у такому разі може бути передано на розгляд господарського суду в загальному порядку.

6.2.8. Частиною третьою статті 122¹¹ ГПК передбачено можливість оскарження ухвали господарського суду про відмову у видачі виконавчого документа лише в апеляційному порядку. Отже, в касаційному порядку дана ухвала не може бути оскаржена та переглянута.

Установлений згаданою нормою ГПК строк апеляційного оскарження є процесуальним, і в разі його пропуску може бути відновлений на загальних підставах (частина перша статті 53 ГПК).

6.2.9. Питання про подальшу долю матеріалів справи третейського суду після розгляду господарським судом заяви про видачу виконавчого документа вирішується в залежності від того, чи є третейський суд постійно діючим, чи утвореним для вирішення конкретного спору. В першому випадку справа підлягає поверненню до третейського суду (частина п'ята статті 56 Закону, частина дев'ята статті 122¹¹ ГПК), в другому - зберігається у відповідному господарському суді (частина друга статті 54 Закону).

7. У разі втрати з будь-яких причин матеріалів справи (наприклад, при пересиланні їх поштою) господарському суду слід виходити з такого.

7.1. ГПК не містить положень щодо відновлення втраченої справи. Однак це не може бути підставою для відмови в прийнятті чи залишенні без розгляду заяви, клопотання чи іншого передбаченого ГПК звернення учасника судового процесу до господарського суду.

7.2. Втрачена (у тому числі частково, - наприклад, окремі томи) справа може бути відновлена за заявою особи (осіб), що була учасником відповідного судового

процесу і звернулася до того місцевого господарського суду, який розглянув справу по суті або припинив провадження в ній чи залишив позов без розгляду, а також зазначеним господарським судом з своєї ініціативи.

Заява про відновлення втраченої справи про банкрутство або окремих її матеріалів подається до господарського суду, який припинив провадження у справі або у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, незалежно від судової процедури, яка застосовується до боржника.

Відновлення втраченої справи здійснюється місцевим господарським судом, незалежно від того, на якій стадії розгляду (в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанцій) вона перебувала. Якщо необхідно здійснити апеляційний або касаційний розгляд справи, її матеріали після такого відновлення передаються місцевим господарським судом відповідно до суду апеляційної або касаційної інстанцій.

Якщо місцевий господарський суд, про який ідеться в абзацах першому і другому цього підпункту, знаходиться на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції, то відновлення втраченої справи здійснюється господарським судом за територіальною підсудністю судових справ, визначеною згідно із статтею 12 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" або статтями 1, 3 Закону України "Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції".

7.3. У відповідній заяві має бути зазначено:

а) про відновлення якої справи або частини справи просить заявник та мета такого відновлення;

б) які юридичні чи фізичні особи брали участь у справі і в якому процесуальному статусі, їх найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб), їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб);

в) ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або реєстраційний номер облікової картки фізичної особи-платника податків за його наявності, - якщо відповідні дані відомі заявникові;

г) засоби зв'язку осіб, які брали участь у судовому процесі (телефон, факс, засоби електронного зв'язку тощо), - якщо вони відомі заявникові;

г) наявні у заявника відомості щодо: обставин втрати справи; місцезнаходження (в тому числі можливого) копій матеріалів справи або даних стосовно таких копій.

7.4. До заяви про відновлення справи додаються документи або їх копії, що збереглися у заявника або у справі (навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку), і докази надіслання копій заяви іншим відомим заявникові учасникам судового процесу, а за неможливості такого надіслання в заяві має бути зазначено і обґрунтовано поважну причину (причини), з якої відповідну копію неможливо надіслати.

7.5. Якщо у заяві не наведено відомостей, про які йдеться у підпункті 7.3 цього пункту, або до неї не додано документів, зазначених у підпункті 7.4 цього

пункту, або якщо зазначена заявником мета відновлення справи не пов'язана із захистом його прав і охоронюваних законом інтересів, господарський суд, прийнявши заяву до розгляду, тією ж або іншою ухвалою витребує у заявника відповідні документи та/або відомості, а в разі їх неподання (неповідомлення) заявником у встановлений судом строк діє відповідно до підпункту 7.10 цього пункту.

7.6. Не підлягає відновленню справа, втрачена до закінчення судового розгляду. В такому разі заявник не позбавлений права на подання нової позовної заяви (іншого звернення, передбаченого ГПК) у загальному порядку. При цьому про втрату справи зазначається в ухвалі про порушення провадження у новій справі.

Необхідно також враховувати, що питання про скасування заходів до забезпечення позову, вжитих у справі, яка втрачена та не підлягає відновленню, вирішує суддя (колегія суддів), у провадженні якого перебуває справа, порушена за новою позовною заявою.

(підпункт 7.6 пункту 7 доповнено абзацом другим згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. N 7)

У разі коли заявник не скористався правом на подання нової позовної заяви, питання про скасування заходів до забезпечення позову вирішує суддя (колегія суддів), у провадженні якого перебувала втрачена справа. У разі неможливості встановлення зазначеного судді (колегії суддів) визначення судді (колегії суддів) для розгляду відповідного клопотання здійснюється з використанням автоматизованої системи документообігу суду.

(підпункт 7.6 пункту 7 доповнено абзацом третім згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. N 7)

7.7. У розгляді заяви про відновлення справи господарський суд бере до уваги:

- а) частину справи, яка збереглася у даному суді (окремі томи, жетони, матеріали з архіву суду і т. ін.);
- б) документи, надіслані (видані) господарським судом учасникам судового процесу та іншим особам до втрати справи, копії таких документів;
- в) матеріали виконавчого провадження, якщо воно здійснювалося за результатами розгляду справи;
- г) будь-які інші документи і матеріали, подані учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для відновлення справи;
- г) відомості Єдиного державного реєстру судових рішень;
- д) дані, вміщені в автоматизованій системі документообігу суду.

При цьому господарський суд може на підставі статті 30 ГПК викликати для дачі пояснень посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій державних та інших органів і/або зобов'язати зазначених осіб подати відповідні пояснення в письмовій формі. За необхідності господарський суд вчиняє також дії, зазначені в пунктах 3 - 7 статті 65 ГПК, або витребує необхідні документи і матеріали в порядку, передбаченому статтею 38 названого Кодексу.

У разі якщо за змістом поданої до суду заяви або скарги для її розгляду достатньо лише деяких матеріалів справи, то втрачена справа може відновлюватися тільки в частині, необхідній для такого розгляду, а не повністю.

Це, зокрема, стосується випадків, зазначених у частині третій статті 106 ГПК:

для розгляду апеляційної або касаційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, достатнім є відновлення матеріалів, необхідних для розгляду даної скарги. Так само, наприклад, для розгляду скарги на дії органу Державної виконавчої служби (стаття 121² ГПК) достатніми, з урахуванням конкретних обставин, можуть бути копії судового рішення і виконавчого документа, виданого судом, а в решті справа може й не відновлюватися, якщо це не викликається необхідністю.

7.8. Розгляд заяви про відновлення справи здійснюється за правилами ГПК з урахуванням особливостей, зазначених у цьому пункті.

7.9. За результатами розгляду заяви про відновлення справи господарський суд виносить ухвалу про відновлення втраченої справи повністю або в певній частині.

Зазначена ухвала має відповідати загальним вимогам статті 86 ГПК і, крім того, містити:

- відомості про те, на підставі яких фактичних даних і за результатами вчинення яких процесуальних дій встановлено зміст втраченої судової справи, і в тому числі - втраченого судового рішення;

- повний текст відновленого судового рішення, якщо про це просив заявник.

7.10. У разі недостатності зібраних матеріалів для відновлення справи господарський суд виносить ухвалу про відмову у відновленні втраченої справи і роз'яснює в ній заявникові його право на повторне звернення з такою заявою за наявності необхідних документів, а за неможливості відновлення втраченої справи з незалежних від заявника причин - виносить таку ж ухвалу та роз'яснює в ній право заявника на подання нового позову (або заяви, скарги) у встановленому ГПК порядку. Таке ж право заявник має і в разі втрати справи до закінчення розгляду справи судом. Про втрату справи обов'язково зазначається в ухвалі господарського суду про порушення провадження у новій справі.

7.11. Строк зберігання судової справи не має значення для розгляду заяви про її відновлення, крім випадку звернення з такою заявою для виконання рішення, якщо строк пред'явлення виконавчого документа до виконання закінчився і судом не відновлений. У разі неможливості відновлення втраченої справи, матеріали якої знищено через закінчення строку зберігання, суд виносить ухвалу про відмову у відновленні справи.

7.12. З урахуванням приписів частини третьої статті 129 Конституції України та оскільки ухвали місцевого господарського суду, які виносяться під час розгляду заяви про відновлення справи, неможливо оскаржити одночасно з оскарженням рішення господарського суду, відповідні ухвали (в тому числі зазначені в підпунктах 7.9, 7.10, 7.11 цього пункту) можуть бути оскаржені в апеляційному та в касаційному порядку.

7.13. Законом не передбачено справляння судового збору за подання заяви про відновлення справи. Втім, з апеляційних та касаційних скарг на ухвали, винесені за результатами розгляду таких заяв, судовий збір справляється на загальних підставах згідно із Законом України "Про судовий збір".

У разі подання нової позовної заяви (іншої заяви, скарги) у випадках, зазначених у підпунктах 7.6 і 7.10 цього пункту, сплата (стягнення) судового збору не здійснюється, якщо він вже був сплачений (стягнутий) у розгляді первісно поданої заяви (скарги) і є докази відповідної сплати (стягнення).

(постанову доповнено новим пунктом 7 згідно з постановою пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 р. N 2, у зв'язку з цим пункти 7, 8 вважати відповідно пунктами 8, 9)

8. Господарським судам слід також враховувати правові позиції, викладені в чинних роз'ясненнях президії Вищого арбітражного суду України, роз'ясненнях та рекомендаціях президії Вищого господарського суду України та в постановках пленуму Вищого господарського суду України з питань застосування господарськими судами норм процесуального права.

9. Визнати такими, що втратили чинність, такі роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України та рекомендації президії Вищого господарського суду України:

- від 02.12.92 N 01-6/1444 "Про практику застосування статті 90 Господарського процесуального кодексу України" (з подальшими змінами і доповненнями);

- від 17.02.94 N 02-5/114 "Про деякі питання визначення ціни позову, підсудності справ та сплати державного мита";

- від 27.04.94 N 02-5/492 "Про участь у судовому процесі відособлених підрозділів юридичних осіб";

- від 23.08.94 N 02-5/612 "Про деякі питання практики застосування статей 80 та 81 Господарського процесуального кодексу України" (з подальшими змінами і доповненнями);

- від 18.09.97 N 02-5/289 "Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України" (з подальшими змінами і доповненнями);

- від 11.04.2005 N 04-5/639 "Про деякі питання практики застосування господарськими судами Закону України "Про третейські суди" (з подальшими змінами і доповненнями).

Голова Вищого
господарського суду України

В. Татьков

Секретар пленуму Вищого
господарського суду України

Г. Кравчук